

Naar eerlijke en duurzame voedsel- en landbouwsystemen
Towards fair and sustainable food and agriculture systems

Conferentieverslag

Conference report

Deze conferentie was een initiatief van het 'Voedsel Anders' Netwerk en werd ondersteund door:
This conference was an initiative of the 'Food Otherwise' Network and was supported by:

ActionAid, ASEED, Bionext, Boerenverstand, Both ENDS, Brabantse Milieu Federatie, Centrum Biologische Landbouw, CLM, Cordaid, BD-Vereniging, ELPG, ETC, FIAN Nederland, Greenpeace, Hivos, ICCO, ILEIA, Louis Bolk Instituut, Milieudefensie, OtherWise, Oxfam Novib, Oxfam Solidarité, Platform Aarde Boer Consument, Stichting RUAF, Stichting Boerengroep, The Hunger Project, Transition Towns, Transnational Institute, Urgenda, Leerstoelgroep Rurale Sociologie en Leerstoelgroep Farming Systems Ecology WUR, Warmonderhof, Velt, Vredeseilanden, Wervel, Youth Food Movement

Gesponsord door/Sponsored by EkoPlaza

Inhoud

Inhoud - Colofon	2
Introductie	3
Thematisch overzicht workshop verslagen	5
Tijdens de conferentie...	6
Impressies van belangrijkste toespraken	8-9
Verslagen Workshops Vrijdag-ronde A	12-21
Verslagen Workshops Vrijdag-ronde B	23-31
Verslagen Workshops Zaterdag-ronde C	33-44
Verslagen Workshops Zaterdag-ronde D	46-53
Lees meer, doe meer...	54

Contents

<i>Contents - Colophon</i>	2
<i>Introduction</i>	4
<i>Thematic overview of workshop reports</i>	5
<i>During the conference...</i>	6
<i>Impressions of keynote speeches</i>	10-11
<i>Reports Workshops Friday-round A</i>	12-21
<i>Reports Workshops Friday-round B</i>	23-31
<i>Reports Workshops Saturday-round C</i>	33-44
<i>Reports Workshops Saturday-round D</i>	46-53
<i>Read more, do more...</i>	54

Colofon/Colophon

Kerngroep organisatie

Organisation, core group

Leonardo van den Berg (OtherWise)
Janneke Bruil (ILEIA)
Tjerk Dalhuisen (Aseed)
Guus Geurts (Platform ABC)
Daniel Gomez (TNI)
Greet Goverde (Platform ABC)

Nathalie van Haren (Both Ends)
Caren Krul (Boerengroep)
Loes van Loenen
Romée Marchand
Henk Renting (RUAF)
Petra Rietberg (Louis Bolk Instituut)
Astrid Vredegoor

Ondersteuning/Support

Nina Holland
Karla Mulder

Samenstelling/Vormgeving verslag

Compilation/Layout of report
Astrid Vredegoor

Introductie

Op vrijdag 21 en zaterdag 22 februari vond in Wageningen Universiteit de Voedsel Anders conferentie plaats. Honderden mensen uit Nederland en Vlaanderen bezochten deze bruisende bijeenkomst, georganiseerd door het Voedsel Anders netwerk, met steun van meer dan 30 organisaties. De conferentie bracht mensen bij elkaar die actief zijn op het gebied van landbouw en voedsel, waaronder bijvoorbeeld agroecologie, permacultuur, stadslandbouw, milieu, internationale solidariteit, handel en mensenrechten. We kwamen bij elkaar om ideeën en ervaringen uit te wisselen over hoe we de omslag kunnen maken naar duurzame en rechtvaardige voedselsystemen. De conferentie kende een grote diversiteit aan sprekers, workshops, mini-lezingen, voorstellingen en de aanwezigheid.

De belangstelling overtrof alle verwachtingen en een week voor de conferentie moest de inschrijving stopgezet worden. Uiteindelijk kwamen meer dan 800 mensen uit Nederland, België en van verder naar Wageningen. Twee dagen lang was Wageningen Universiteit gevuld met overdonderende toespraken, 45 workshops, 16 minilezingen en vele gesprekken op de 'marktplaats' over succesvolle initiatieven en het versterken van de voedselbeweging. Kunst, muziek, dans, reflectie, verhalen vertellen en drama waren onderdeel van het programma, gaven nieuwe energie en droegen zo bij aan een bruisende en inspirerende gebeurtenis.

De Voedsel Anders-conferentie sluit aan bij een groeiende wereldwijde sociale beweging die streeft aan eerlijke prijzen voor de boer en de consument, en productie van gezond voedsel met in plaats van tegen de natuur. Door verschillende sprekers werd benadrukt dat 70% van het voedsel geproduceerd wordt door vaak kleinschalige familiebedrijven, en dus slechts 30% door de industriële landbouw; een gegeven dat centraal staat in 2014 als het International Year of Family Farming.

De conferentie creëerde nieuwe ruimte voor dialoog en kruisbestuiving in de Nederlands-Vlaamse voedselbeweging en toonde ook de grootte en diversiteit ervan. Boeren, studenten, academici, hobbytuinders, activisten en andere kritische, actieve burgers kregen de gelegenheid hun kennis en ervaringen te delen en hun stem te laten horen. Vele nieuwe verbanden zijn gelegd en netwerken werden versterkt, en er was vaak sprake van meer wederzijds begrip. In dit verslag vindt u impressies van de conferentie, samenvattingen van de belangrijkste toespraken, korte verslagen van de workshops en foto's.

Volgende stappen

De Voedsel Anders conferentie was een uitstekende gelegenheid voor boeren, stadslandbouwers, permaculturisten, academici, studenten, kritische consumenten en activisten om samen te komen en te laten zien dat er een brede voedselbeweging bestaat, ook in het hooggeïndustrialiseerde Nederland. De enorme populariteit van de conferentie en de diversiteit van deelnemers van alle leeftijden en uit vele geledingen van de samenleving geeft dat aan de een groeiende groep mensen ervan overtuigd is dat we niet op de huidige voet verder kunnen en dat een omslag in landbouw en voedselproductie niet alleen hoognodig maar ook goed mogelijk is.

Een aantal belangrijke thema's keerde terug gedurende de conferentie, zoals de vele mogelijkheden om effectief samen te werken met de natuur, het belang van een eerlijke prijs voor de producent en goed contact met en korte lijnen naar de consument, de noodzaak om jonge boeren te steunen en de toegang tot land te organiseren, het belang van relatief kleinschalige (familie)boeren in Europa en de hele wereld, de enorme mogelijkheden van agroecologie, het belang van diversiteit in onze planten, zaden en gemeenschappen, het grote belang van gezonde levende bodems en vooral ook de absolute noodzaak voor democratische zeggenschap over en betrokkenheid bij onze voedselsystemen. Gedurende de conferentie ontstond een beeld van een nieuw voedselsysteem en hoe dat inmiddels al op vele plekken vorm wordt gegeven.

Om met Vandana Shiva te spreken: "Monopolies, centralisatie en monoculturen gaan hand in hand; het zijn de instrumenten van macht. Het is aan ons om instrumenten te scheppen van democratie, diversiteit en veerkracht." Deze conferentie was zo'n instrument, en de deelnemers gingen naar huis met hernieuwde inspiratie om verder te werken aan andere systemen van landbouw en voedsel, met het gevoel daar niet alleen in te staan, maar deel te zijn van een grote beweging.

Dankwoord

Hartelijk dank aan alle deelnemers, zonder wiens inbreng, inspiratie en enthousiasme de conferentie nooit zo'n enorm succes had kunnen worden. Heel veel dank ook aan alle sprekers die allen belangeloos hun kennis met ons hebben gedeeld. Verder bedanken we de organisaties die de conferentie gesteund, gefinancierd en tot een succes hebben gemaakt, en Wageningen Universiteit voor het beschikbaar stellen van de locatie.

Veel dank zijn we verschuldigd aan Loes van Loenen en de vele vrijwilligers voor de vlekkeloze logistiek, Katie Sandwell voor haar mooie verslagen en Karla Mulder en Nina Holland (CEO) voor hun algemene ondersteuning. We zijn heel blij met de visuele verslaglegging door de fotografen: Joyce Fabriek, Sander de Kraker, Egle Draugelyte en Burghard Ilge en door filmmakers Pauline van Tuyl en Margriet Goris. Tenslotte bedanken we Evelijne Bruning voor de dynamische manier waarop ze de plenaire sessies heeft geleid.

Namens de kerngroep van organisatoren: Leonardo van den Berg (OtherWise), Janneke Bruil (ILEIA), Tjerk Dalhuisen (Aseed), Guus Geurts (Platform ABC), Daniel Gomez (TNI), Greet Goverde (Platform ABC), Nathalie van Haren (Both ENDS), Caren Krul (Boerengroep), Romée Marchand, Henk Renting (RUF), Petra Rietberg (Louis Bolk Instituut) en Astrid Vredegoor.

Introduction

The 'VoedselAnders' (Food Otherwise) conference took place on Friday 21 and Saturday 22 February 2014. Hundreds of people from the Netherlands and Flanders attended this dynamic event organised by the Food Otherwise network and supported by more than 30 organisations. The conference brought together people working on agriculture and food; more specifically on issues such as agroecology, permaculture, urban farming, environment, international solidarity, agricultural policies, trade and human rights. We got together to share experiences and ideas about how to make the transition to sustainable and fair food and agriculture systems.

Interest far exceeded all expectations and a week before the conference we had to stop registering. In the end more than 800 people from the Netherlands, Belgium and beyond came to Wageningen. For two days Wageningen University was filled with overwhelming speeches, 45 workshops, 16 mini lectures, and many get-togethers in the 'market place' about successful initiatives and about reinforcing the food movement. Art, music, dance, reflections, storytelling and drama formed part of the programme, gave new energy and contributed to an invigorating and inspiring event.

The food otherwise conference is part of a growing worldwide social movement that strives for fair prices for farmers and consumers, and for food produced while working with instead of against nature. Several speakers stressed that 70% of our food comes from small-scale and middle-sized family farms, so only 30% is produced by industrial farming; a fact that is central in 2014, the International year of Family Farming.

The conference created more space for dialogue and cross-fertilisation in the Dutch-Flemish food movement and also highlighted its scope and diversity. Farmers, students, academics, hobby gardeners, activists and other critical, active citizens took the opportunity to share their knowledge and experience and to make their voices heard. Many new ties were forged and networks were strengthened, and this led to more mutual understanding. In this report you will find impressions of the conference, summaries of the keynote speeches, short reports of the workshops and photos.

Next steps

The Food Otherwise conference was an excellent opportunity for farmers, urban farmers, permaculturalists, academics, students, critical consumers and activists to get together and show that there is a broad food movement, also in our highly industrialised Netherlands. The enormous popularity of the conference and the diversity of participants of all ages and from many branches of society indicate that a growing group of people are convinced that we cannot go on as usual and that a transformation of agriculture and food production is not only urgent but also quite possible.

There were a number of recurring themes during the conference, such as the many possibilities to work along with nature effectively, the importance of a fair price for the producer and good contacts and short links with the consumer; the need to organise support for young farmers and access to land, the importance of relatively small-scale (family) farms in Europe and the whole world, the enormous opportunities offered by agroecology, the importance of diversity in our plants, seeds and communities, and the great need for healthy living soils and above all also the absolute necessity of a democratic say about and involvement in our food systems. During the conference a picture emerged of a new food system and of the ways in which this is already taking shape in many places.

Word of thanks

Our heartfelt thanks to all participants, without whose input, inspiration and enthusiasm the conference could not have become such an overwhelming success. Lots of thanks also to all the speakers and all those who shared their knowledge with us for free. We also thank the organisations that supported and financed the conference and made it a success, and thanks to Wageningen University for making the premises available to us.

We owe many thanks to Loes van Loenen and the many volunteers for the faultless logistics, Katie Sandwell for her reports and Karla Mulder and Nina Holland (CEO) for their general support. We are very glad with the visual reports by the photographers Joyce Fabriek, Egle Draughelyte and Burghard Ilge and by the filmmakers Pauline van Tuyll and Margriet Goris. And finally we thank Evelijne Bruning for the dynamic way in which she led the plenary sessions.

On behalf of the core group of organisers: Leonardo van den Berg (OtherWise), Janneke Bruil (ILEIA), Tjerk Dalhuisen (Aseed), Guus Geurts (Platform ABC), Daniel Gomez (TNI), Greet Goverde (Platform ABC), Nathalie van Haren (Both ENDS), Caren Krul (Boerengroep), Loes van Loenen, Romée Marchand, Henk Renting (RUAf), Petra Rietberg (Louis Bolk Instituut), Astrid Vredegoor.

Thematisch overzicht workshop verslagen

Thematic overview of workshop reports

Thema / Theme	Pagina nr. / Page No.	Titel workshop / Workshop title
Agro-ecologie / Agroecology	p 13	Praktijk workshop: aanplant voedselbos NIOO
	p 21	Boerendialoog over het landbouw model
	p 23	The System of Rice Intensification: A Practice, a Science and a Movement
	p 29	Agroforestry- potential for Netherlands and Belgium
	p 36	Family Farmers and Agroecology
	p 42	Agroecology: lessons learnt in the Netherlands
	p 43	Down2Earth
	p 53	How to push agroecology forward on the scientific agenda?
Bodem en Kringloop-landbouw	p 18	Agro-ecologische kringlooplandbouw kansrijk op de agenda!
	p 49	Gezonde bodem en gevoel voor humus
	p 50	Onze veestapel en de mest; hoe sluiten we de kringlopen?
Eerlijke handel en landbouwbeleid / Fair Trade and Agricultural Policy	p 14	The effects of the free trade treaty between the US and the EU on agriculture and our food (TTIP)
	p 25	How can Dutch international policies on food security and top sectors create space for, or contribute to, agroecology in the global South?
	p 30	Can ecological entrepreneurship solve all problems? Or do we also need good government policies?
	p 37	Permaculture/foodforestry: to share or to spare, that's the question
	p 46	To a fair and ecological trade policy for food
	p 47	What a nuisance! The new migrant labourers in the Dutch agricultural sector
Landrechten / Land rights	p 16	Toegang tot land, grond voor nieuwe boeren
	p 20	Women's rights to land and food: international perspectives
	p 38	Land concentration, land grabbing and people's struggles in Europe: the need for action and options for change
	p 44	Land rights, Bio-cultural Heritage and Traditional Knowledge of Indigenous Peoples
Overig	p 26	Als een innovatieve boer klem loopt
Permacultuur	p 24	Herstellende landbouw op grote schaal
	p 29	Permaculture as total design of agroecological systems
Rechtvaardig Handels-en Landbouwbeleid	p 15	De voedselproductie in West-Sahara en de illegale Israëlische nederzettingen
	p 19	Open grenzen, een bedreiging voor de boerenlandbouw
Stadslandbouw en Korte Voedselketens / Urban Agriculture and Short Food Chains	p 12	Een kleinere voedselafdruk en meer duurzame en lokale producten in de 'sociale catering'
	p 31	Stedelijke voedselstrategieën, nieuwe kans voor lokale voedseldemocratie?
	p 33	Voedselcollectieven
	p 34	Connecting cycles, upscaling short food chains
	p 41	Nieuwe meentes als verbinding tussen stad en ommelanden?
	p 48	Food and the City: Mapping forms of food democracy in the city
	p 52	Community Supported Agriculture, of het 'Pergola' concept
Strategieën voor een effectieve voedselbeweging / Strategies for an effective food movement	p 28	Van soja-import naar eiwit in Europa
	p 51	Food sovereignty in practice
Young Farmers	p 27	Workshop voor wereldverbeteraars: samen dromen we de toekomst en geven we concrete verwezenlijking vorm
Zaden en Biodiversiteit / Seeds and Biodiversity	p 17	Breeding cows in Uganda and the Netherlands, from backward to success
	p 39	Seed freedom and the EU seed law
	p 40	Bijeninsecticide-vrije akkerbouw; dat kan met agrobiodiversiteit

Tijdens de conferentie...

- Plantten Vandana Shiva en Pablo Tittone de symbolische eerste boom van een klein voedselbos bij het Nederlands Instituut voor Ecologie (NIOO) tegenover Wageningen Universiteit;
- Kookten vrijwilligers van de mobiele keuken Rampenplan heerlijke, verse, veganistische maaltijden voor 800 mensen;
- Plaatsen deelnemers de conclusies uit workshops op een interactieve muur, tezamen met hun inspiratie en andere opmerkingen konden plaatsen;
- Rende dagvoorzitter Evelijne Bruning regelmatig van het podium de zaal in om perspectieven, indrukken en ervaringen op te halen. Ze vroeg ook aanwezigen hun hand op te steken om aan te geven wat hun leeftijd was, hun rol in het voedselsysteem, hun overtuiging en toonde daarmee de diversiteit van deelnemers;
- Werden deelnemers aangemoedigd om met nieuwe mensen te praten, ervaringen en perspectieven uit te wisselen en te netwerken;
- Toonde het Inspringtheater op prachtige wijze een aantal van de hedendaagse dilemma's voor boeren;
- Deelde Francesco Melita, verhalenverteller, hoe hij zich van zijn 'Calimero-gevoel' bevrijdde en inspireerde hij anderen om hier ook overheen te stappen en zoals Vandana Shiva urgentie te brengen met een glimlach;
- Bekeken velen de foto-expositie "Voedsel hier en daar, misschien kunnen we van elkaar leren" van Guus Geurts, waarin beelden van boeren in het westen en armere landen naast en tegen elkaar worden gezet;
- Hielpen 50 vrijwilligers mensen de weg te vinden in de veelheid van workshops, mini-lezingen, discussies en andere gebeurtenissen;
- Konden we meedoen aan een inheemse Peruaanse dans, compleet met traditionele kostuums en met actieve deelname van het publiek;
- Hielpen honderden heerlijke zelfgebakken brownies de geesten scherp te houden gedurende de stevige discussies;
- Bezochte een groep gedurende een excursie van een halve dag het biologische veeteeltbedrijf Velden Beek en kreeg een indruk van hun innovatieve lokale distributiesysteem dat het voedselsysteem teruglegt bij boeren en burgers;
- Slepten 45 workshops in het Nederlands en het Engels mensen de diepte in op vele onderwerpen, van praktische toepassing van mest tot internationale handelspolitiek;
- Keken we naar de première van de nieuwste korte film uit de Future Farmers –serie van Europese jonge boeren die op innovatieve wijze een duurzaam bedrijf weten op te zetten;
- Kon men in de door theatergroep Waterlanders creatief ingerichte 'Speakers Corners' plaatsnemen op comfortabele stroballen om te genieten van 16 mini-lezingen en videovertoningen;
- Deelden tientallen organisaties hun informatie op de marktplaats, waar deelnemers hun kennis konden verrijken en nieuwe contacten legden.

During the conference...

- Vandana Shiva and Pablo Tittone planted the symbolic first tree in a small food forest on the site of the Netherlands Institute of Ecology (NIOO, across the road from the conference).
- Lovely fresh, vegan meals for 800 people were cooked by volunteers of 'Rampenplan' mobile kitchen.
- Participants put insights from workshops on an interactive wall, along with their inspiration and other comments.
- Our facilitator, Evelijne Bruning, regularly hopped off the stage and dashed through the audience to gather peoples' perspectives, as well as conducting dozens of polls, having people raise their hands according to age, role in the food system, beliefs, etc., thus showing the diversity of the participants.
- Participants were encouraged to talk to new people, exchange stories and perspectives, and to network.
- The 'Jump-in theatre' performed revealing dramatizations of some of the farmers' struggles today.
- Francesco Melita, story-teller, shared his Calimero feelings with an audience who understood what it is like to feel "they are big and I am small," but inspired us to move beyond those feelings by "speaking with urgency and a smile".
- Many people saw the photo exhibition "Food Here and There, maybe we can learn from each other" by Guus Geurts, juxtaposing images of farmers in the global North and South.
- 50 volunteers helped people to find their way to the many workshops, mini-lectures, discussions and other happenings.
- We were invited to take part in a traditional indigenous Peruvian dance, complete with traditional costumes and crowd participation.
- Volunteers baked and distributed hundreds of delicious brownies to keep everyone's spirits up during tough discussions.
- A group visited the organic dairy farm Veld en Beek to get a close-up look at a sustainable dairy system that is putting control of the food system back into people's hands.
- More than 40 workshops in English and Dutch encouraged participants to delve into in-depth discussions of everything from manure application strategies to international trade policy.
- Videos were screened to audiences who could either make themselves comfortable on hay bales or on more conventional seating in two main halls.
- Dozens of organizations created an information fair with stalls where participants could browse through information and make new connections.

Foto: Joyce Fabriek

Foto: Joyce Fabriek

Foto: Joyce Fabriek

Foto: Joyce Fabriek

Foto: Joyce Fabriek

Foto: Sander de Kraker

Foto: Joyce Fabriek

Foto: Joyce Fabriek

Foto: Joyce Fabriek

Foto: Joyce Fabriek

Foto: Sander de Kraker

Impressies van belangrijkste toespraken

Pablo Tittonell

De conferentie werd geopend door Pablo Tittonell, professor aan de Universiteit Wageningen, met een discussie over de obstakels en mogelijkheden van een eerlijk en duurzaam voedselsysteem en de rol die wetenschap daarin kan spelen. Als eerste keek hij naar de problemen van huidige voedselsystemen: voortdurende honger gecombineerd met obesitas, de enorme verspilling, de omslag van voedselproductie naar biobrandstof en dierenvoedsel, wereldwijde bodemdegradatie en vele andere bedreigingen van het milieu.

Vervolgens introduceerde dhr. Tittonell het begrip agroecologie en vier principes waarmee wetenschappers deze uitdagingen effectief aan kunnen gaan: leer van de natuur, raak geïnspireerd door lokale kennis, maak op diverse manieren gebruik van biodiversiteit en benut de nieuwste vormen van kennis en technologie.

Hij benadrukte dat in sommige omstandigheden gewassen als mais zelfs met intensieve bemesting slechte oogsten opbrengen, maar dat natuurlijke systemen verrassend productief kunnen zijn. Hoe kunnen we hiervan leren en gebruikmaken? Dhr. Tittonell haalde een aantal onderzoeksvoorbeelden aan. Onderzoek heeft uitgewezen dat traditionele combinatieteelt de opbrengsten dramatisch kan verbeteren, zelfs in arme gronden. Ander onderzoek bracht agroecologische innovaties voort zoals de inzet van eenden, azolla en tilapia om rijstooogsten op indrukwekkende wijze te vergroten. Deze tactieken zijn geen panacea, maar ze suggereren de kracht van een alternatieve aanpak die samenwerkt met, en geïnspireerd is op, natuurlijke systemen en traditionele gebruiken. Gezien de mogelijkheden van deze systemen, besprak dhr. Tittonell de vraag welke houding en argumenten verandering tegenhouden waarbij hij het provocerende voorbeeld aanhaalde van bedrijven die ooit betoogden dat de afschaffing van slavernij de voedselprijzen naar ongekende hoogten zouden drijven.

Dhr. Tittonell eindigde met een bespreking van de kloof tussen ecologische en conventionele productie. Hij betoogde dat de verschillen tussen de opbrengsten van de twee systemen in het niet vallen als je kijkt naar het verschil in financiering: wereldwijd gaat meer dan 90% van de financiering voor onderzoek naar conventionele landbouw. Terwijl de Nederlandse overheid in één jaar 4 miljoen euro toeweest aan onderzoek naar biologische landbouw, spendeerde Monsanto alleen al 980 miljoen dollar aan onderzoek. Met meer tijd en meer onderzoek kan wellicht die kloof worden gedicht en kunnen nieuwe, niet-chemische oplossingen voor een meer productieve en duurzame landbouw gecreëerd worden.

Hanny van Geel

Hanny van Geel, lid van de European Coördinatie van LaVia Campesina, betoogde dat we boeren middenin het debat over voedsel en landbouw moeten plaatsen. Zij is zelf geboren en getogen op een boerderij in Nederland en haar hele leven actief geweest in de landbouw. Gedurende deze tijd heeft zij veel veranderingen meegemaakt. Boerderijen zijn groter geworden en meer gemechaniseerd, de veehouderij is volledig geïndustrialiseerd en veel boerenbedrijven zijn afhankelijk van arbeidsmigranten uit Oost-Europa.

Mevr. Van Geel reflecteerde op de rol van Nederland in het wereldvoedselsysteem. Hoewel Nederland trots is op haar positie als de één na grootste exporteur ter wereld in landbouwproducten, is dit geen onverdeeld succes. Dit is namelijk het gevolg van een koloniaal verleden en heeft geleid tot het uitknippen van kleine boeren in Nederland en Europa. Sinds 2005 is 25% van de boerenbedrijven in de EU verdwenen.

Het verdwijnen van familiebedrijven in Europa is het resultaat van wetten en regels die zijn beïnvloed door de belangen van grote multinationale bedrijven. Mevr. Van Geel haalde het voorbeeld aan van een krant die schaamteloos meldt "Als je geen koe meer hebt, koop je melk". Ook betoogt ze dat de vrijhandelsonderhandelingen tussen de EU en de VS deze trend zullen verscherpen en Europese consumenten zullen verplichten om producten uit de VS te accepteren tezamen met de bijbehorende Amerikaanse definitie van 'gezond'. Deze onderhandelingen vinden plaats op ondemocratische wijze en zullen waarschijnlijk grote gevolgen hebben voor alle Europese boeren en consumenten.

Mevrouw Van Geel eindigde met een oproep tot een wereldwijd voedselsysteem dat is gebaseerd op solidariteit en dat het recht op voedsel erkent als een mensenrecht. Hierbij haalde ze de titel van de VoedselAnders conferentie aan en vroeg zich af waarom duurzame family farming wordt gezien als 'anders' wanneer 70% van de huidige wereldpopulatie wordt gevoed door kleinschalige landbouw. Ze kijkt uit naar een toekomst die de 'zaden en scheuten' die we op deze conferentie zien, zullen uitgroeien tot sterke planten en we dit systeem niet langer als 'anders' bestempelen.

Vandana Shiva

De wereldberoemde auteur en activiste beantwoordde de vraag "Waarom hebben we een ander voedselsysteem nodig?" met een referentie naar haar achtergrond in India en de rest van de wereld. Ze besprak the geschiedenis van de chemische landbouw en de wijze waarop de chemisch-industriële capaciteit uit de oorlog een nieuw doel kreeg in de landbouw. Deze chemicaliën promoten monoculturen en ontmoedigen het gebruik van oude, duurzame tradities zoals combinatieteelt, doordat ze de manier veranderen waarop plantsystemen en levende bodems functioneren.

Mevr. Shiva benadrukte de ecologische schade die het huidige voedselsysteem aanricht, van bodemdegradatie en watervervuiling tot het verlies van biodiversiteit in gewassen, de achteruitgang van bestuivers en wilde insecten door chemisch-intensieve, monocultuur, 'industriële' landbouw. Ze betoogde dat deze schade wordt veroorzaakt door een manier van denken over voedsel waarbij het succes van een boerderij wordt afgemeten aan de opbrengst van een enkel gewas, dat planten teelt op basis van het gemak van verpakken in plaats van voedingswaarde of smaak en dat slechts denkt in termen van enkele zeer winstgevendende producten. Vandana Shiva beschrijft deze manier van denken met haar beroemde term 'monocultuur van verstand'.

Ze beargumenteerde dat het veranderen van landbouw vereist dat we zelf veranderen, onze gemeenschappen en politieke processen, maar ook onze zaden en technologieën. In een nieuw voedselsysteem staan democratische processen en vrij onbevooroordeeld onderzoek centraal en bestaat er vrijheid voor boeren om zaden te bezitten, ontwikkelen en bewaren. Deze processen en technologieën worden alle bedreigd in het dominante voedselsysteem dat geconfronteerd wordt met stagnerende opbrengsten en opstapelende ecologische schade.

Mevr. Shiva eindigde met een oproep tot actie door te zeggen dat "We een beperkte kans hebben om ons brood en onze vrijheid te herwinnen, anders zullen we noch brood, noch vrijheid hebben". Op de presentatie volgde een energieke discussie met een enthousiast en betrokken publiek waarbij Vandana Shiva moeilijke vragen met een stralende glimlach en overtuigend advies beantwoordde. Ze spoorde ons aan om niet een nieuw systeem te beginnen maar om de miljoenen boeren te steunen die wereldwijd al op duurzame en ecologische wijze produceren en verzet bieden aan de voortdurende pogingen om hun rechten op zaden, land en zelfbeschikking aan te tasten.

Olivier De Schutter

Olivier De Schutter, Speciaal Rapporteur voor het Recht op Voedsel, bracht veel van de belangrijke thema's van de conferentie samen. Hij betoogde dat de grondslag van het moderne voedselsysteem gelegd is in de jaren 60 toen de vrees voor de groeiende wereldbevolking en stagnerende productie een focus creëerde op het verhogen van productie tegen elke prijs. De huidige demografie in de wereld is veranderd. Het grote plan om honger te verdrijven door productie te verhogen heeft gefaald en geleid tot meer honger, een tekort aan voedingsstoffen, zwaarlijvigheid, negatieve milieu-effecten en groeiende armoede op het platteland. We hebben een nieuwe wereldwijde voedselpolitiek nodig om deze situatie het hoofd te bieden.

Daarbij zijn de volgende vier richtingen veel urgenter en belangrijker dan verhoogde productie:

- 1) meer duurzaamheid door middel van agro-ecologische benaderingen die zich richten op veerkracht, gezonde bodems en kennisintensieve, lage-input productietechnieken.
- 2) de consumptie verduurzamen door moeilijke vragen te stellen over gebruik van land voor diervoedsel en biobrandstof;
- 3) het aanpakken van problemen met verspilling die leiden tot de verkisting van 1.3 miljard ton voedsel per jaar;
- 4) terugbrengen van armoede door afdoende sociale voorzieningen waardoor mensen gezonder voedsel kunnen kopen.

Tenslotte ging dhr De Schutter in op het punt van 'lock-ins', plekken waar het huidige systeem specifiek vastzit en moeilijk te veranderen is. Hij onderkende vier typen lock-ins:

- 1) sociaal-technische lock-ins: er is een enorme infrastructuur ontwikkeld voor het voedselsysteem
- 2) sociaal-economische lock-ins: veel actoren hebben grote financiële belangen in het behoud van het huidige systeem
- 3) sociaal-culturele lock-ins: we hebben een voorkeur ontwikkeld voor goedkoop, verwerkt voedsel en traditionele voedselkunde en -kennis verloren
- 4) sociaal-politieke lock-ins: het voedselsysteem wordt gedomineerd door enkele grote actoren die in staat zijn om democratische verandering tegen te houden.

Voedseldemocratie is de sleutel tot het veranderen van ons voedselsysteem en om uit deze lock-ins te komen. We moeten manieren opzetten waarmee burgers zelf hun voedselsystemen kunnen besturen op lokaal, nationaal en internationaal niveau.

Sieta van Keimpema

Sieta van Keimpema van de European Dairy Board besprak de druk op Europese boeren die leidt tot het vertrek van jonge mensen: de snelst groeiende groep boeren in Nederland zijn 80 jaar of ouder. Ze benadrukte dat goedkope, export-georiënteerde voedselproductie de boeren van hun land jaagt en bovendien niet is wat consumenten tegenwoordig willen.

Verder ging ze in op TTIP, het vrijhandelsverdrag dat momenteel wordt onderhandeld tussen de EU en de VS. Ze betoogde dat dit verdrag een visie heeft van hoog-volume, export-georiënteerde productie in iedere sector en het einde betekent voor de voedseldemocratie in Europa doordat het bedrijven de macht geeft om overheden aan te klagen die regels stellen voor bijvoorbeeld het milieu of consumentenbescherming. Ze eindigde met een opzwepende oproep tot actie door te zeggen: "We hebben nu nog een democratie. Die moeten we gebruiken om een voedseldemocratie te ontwikkelen, vooral ook voor alle boeren in de wereld".

Gert Engelen

Gert Engelen van de Belgische NGO Vredeseilanden, sprak over agroecologie en duurzame voedselinitiatieven in Vlaanderen. Hij was positief over het feit dat agroecologie meer aandacht krijgt. Deze aandacht vertaalt zich echter helaas nog niet in veranderingen in de praktijk. Lokale voedselprojecten beslaan minder dan 5% van de omzet in de voedselindustrie in Vlaanderen. Het is hoog tijd om deze positieve voorbeelden op te schalen. Hoewel er geen blueprints moeten zijn, wees Gert op een initiatief dat hij heeft opgezet met enkele 'grote keukens' in België (catering die levert aan instellingen als ziekenhuizen en gevangenissen), waarbij wordt gekeken hoe zij hun voedsel duurzamer kunnen maken. We moeten een gemeenschap bouwen rond ons landbouw- en voedselsysteem, wat betekent dat we partners moeten zoeken en die verbinden, experimenteren en denken over nieuwe creatieve manieren om op te schalen en uit te breiden.

Leen Laenen (Keynote luisteraar)

Naast de keynote sprekers was ook een keynote luisteraar, uitgenodigd om haar indrukken van de conferentie te delen. Leen Laenen, voorzitter van VELT, gaf een overzicht van de vele 'goede vragen' tijdens de plenaire sessies en in de workshops. Ze benadrukte centrale kwesties voor de voedselbeweging: Wat staat verandering in de weg? Wat kunnen we doen om boeren en vooral jonge boeren te ondersteunen? Hoe zou de relatie tussen boeren en consumenten, of 'co-producenten', eruit kunnen zien? Hoe kunnen we wereldwijde netwerken voor actie creëren? Hoe ziet een rechtvaardig financieel systeem, dat een eerlijk en duurzaam voedselsysteem ondersteunt, eruit? Hoe kunnen we het voedselsysteem op alle niveaus, lokaal, nationaal en internationaal veranderen? Hoe bevorderen we voedseldemocratie? Bovenal vroeg ze ons om na twee dagen van hoop, passie, liefde, energie en connectie met elkaar in contact te blijven en elkaar niet los te laten.

Pablo Tittone

Pablo Tittone, professor of Wageningen University, opened the conference with a discussion of obstacles and opportunities for fair and sustainable food systems and, particularly, the question of what role science might play in advancing these systems. He began by exploring the issues facing food systems today: the continued prevalence of hunger together with rising obesity rates globally, the enormous waste in today's food system, the diversion of agricultural resources away from food production and towards biofuels and animal feed, the degradation of soils internationally, and a variety of other environmental threats. Dr Tittone then introduced the principles of agroecology and offered four basic principles for scientists that would allow them to meet these challenges more effectively: learn from nature, be inspired by local knowledge, make use of biodiversity in different ways, and use the newest knowledge and technologies possible.

He stressed that in some environments food crops like maize produce poor yields, even with intensive fertilization, but natural systems can be remarkably productive. How can we learn from and harness this kind of productivity?

He offered a number of case studies. Research on traditional companion planting has shown this technique can dramatically increase yields, especially in poor soils. Other agroecological research has produced innovations like using ducks, azolla, and tilapia to dramatically boost rice yields. These technologies are not panaceas, but they suggest the strength of an alternative approach that works with, and draws inspiration from, natural systems and traditional practices. Given the possibilities of these systems Dr. Tittone discussed the question of what attitudes, arguments, and approaches prevent change, citing the provocative example of corporations who argued that the abolition of slavery would push food costs unreasonably high.

Finally, he concluded with a discussion of the gap between organic and conventional production. He argued that yield gaps between the two systems are dwarfed by the "funding gap": conventional farming receives more than 90% of research funding globally. For example while the Dutch government allocated 4 million euros in one year for funding organic research, Monsanto alone spent 980 million dollars on research. This funding gap suggests that, with more time and more research, we can "close the gap" and create novel, non-chemical solutions for more productive and sustainable farming.

Hanny van Geel

Hanny van Geel, member of the steering committee of the European Coordination Via Campesina, argued that we need to place farmers in the centre of our debates on food and agriculture. She herself was born and grew up on a farm in The Netherlands and has been active in farming all her life. During this time, she has witnessed many changes. Farms have become bigger and more mechanized, animal husbandry has become fully industrialised, and many farming enterprises are now dependent on migrant labour from Eastern Europe.

She reflected on the role of The Netherlands in the global food system. While The Netherlands is proud of its position as the second largest exporter of agricultural products in the world, this has not been a story of unmitigated success. Not only does it stem from a colonial past, it is occurring against the backdrop of an enormous squeeze on small farmers throughout The Netherlands and Europe. Since 2005, 25% of EU farm holdings have disappeared. The disappearance of family farming in Europe is being actively facilitated by laws and regulations that are strongly influenced by the interests of large multinationals. She points to the example of a newspaper heading that brazenly declares "If you don't have a cow anymore, you can buy milk". She also argued that the current free trade negotiations between the EU and the US (see Box, page 9) will exacerbate this trend, in addition to forcing European consumers to accept American products and their definitions of "health". These negotiations are being carried out in a deeply undemocratic way and will have major implications for all European farmers and consumers.

Ms van Geel concluded with a call for a global food system built around solidarity and the recognition of food as a human right. Referring back to the title of the conference 'Food Otherwise', she asked why peasant agriculture was seen as "other" when 70% of the world's population today is fed through small-scale agriculture. She looked forward to a future where the "seeds and sprouts" we see at conferences like this grow into hearty plants and we no longer call this system 'otherwise'.

Vandana Shiva

World-famous author and activist Vandana Shiva drew on her background in India and around the world to answer the question "Why do we need a different food system?" She explored the history of chemical agriculture and the way that wartime chemical-industrial capacity was "repurposed" for agriculture. She argued that these chemicals encourage monocultures and discourage the use of ancient, sustainable practices like companion planting, by changing the ways that plant systems and living soils function.

Dr Shiva stressed the ecological damage that has been done, from soil degradation and water pollution, to loss of biodiversity in crops, to decline of pollinators and wild insects, by chemical-intensive, monocultural, 'industrial' agriculture. She argued that this damage results from a way of thinking about food that measures the success of a farm by the yield of a single crop, breeds plants for convenience of packaging rather than nutrition or taste, and can only think in terms of a handful of highly profitable commodities. Vandana Shiva famously coined the term "monocultures of the mind" to describe these ways of thinking.

Fleshing out this concept and its alternatives, she argued that changing agriculture requires changing our selves, our communities, and our political processes, as well as our seeds and our technologies. Dr Shiva highlighted the centrality of democratic processes, free unbiased research, and the freedom for farmers to own, develop, and save seed as the keystones of a new food system. These processes and technologies are all under threat from the current dominant agricultural system, which is itself struggling to survive in the face of stagnating global yields and accumulating ecological damage.

She ended with a call to action, telling us "We have a short window to reclaim our bread and our freedom, or we will have neither bread, nor freedom". A vigorous discussion followed the presentation, with the audience eager and engaged and Vandana Shiva fielding difficult questions with a beaming smile and compelling advice. She urged us not to build a new system from scratch but to support the millions of peasants around the world who are already producing in a sustainable, ecologically-aware way, and to resist the ongoing attempts to erode their rights to seed, to land, and to self-determination.

Impressions of keynote speeches

Olivier De Schutter

UN Special Rapporteur on the Right To Food, Olivier De Schutter, synthesized many of the major themes of the conference. He argued that the groundwork of modern food policy was laid in the 1960s, when fears about rising populations and stagnating production created a focus on increasing production at all costs. Today the demographic situation has changed and the project to eliminate hunger by increasing production has failed, producing continuing hunger, nutritional deficiencies, obesity, negative environmental impacts, and a growth in rural poverty. We need a new kind of global food policy to address this new situation.

Four key directions are more urgent and compelling today than increasing production:

- 1) increasing sustainability by embracing agroecological approaches and strategies that focus on resilience, soil health, and knowledge-intensive input-light production technique
- 2) increasing the sustainability of consumption by asking difficult questions about the use of land for animal feed and biofuel production
- 3) addressing problems of waste and inefficiency that lead to more than 1.3 billion tonnes of food being wasted annually
- 4) reducing poverty by replacing low-cost food with adequate social protections.

Finally Dr De Schutter addressed the question of “lock-ins,” areas where the current system is especially entrenched and difficult to change. He identified four kinds of lock-ins that are keeping the food system on its current path:

- 1) social-technical lock-ins: an enormous global infrastructure has been developed for the food system
- 2) social-economic lock-ins: many actors have a huge financial interest in the continuation of the current system
- 3) social-cultural lock-ins: we have developed a taste for cheap processed food and lost many traditional food skills
- 4) social-political lock-ins: the food system is dominated by a few major actors who are in a position to veto any dramatic change.

Food Democracy is key to transforming our food system and breaking out of these lock-ins. We need to establish ways for citizens to control their food systems locally, nationally, and internationally.

Sieta van Keimpema

Sieta van Keimpema of the European Dairy Board discussed the pressures on European farmers leading to the loss of young farmers: the fastest growing age-group of farmers in the Netherlands is those over 80. She stressed that a vision of cheap, export-targeted production is driving farmers off the land and is not what many consumers today want.

Finally, she ended with a discussion of TTIP, the trade agreement currently being negotiated between the EU and the US (see Box, page 9), and stressed that this agreement would entrench a vision of high-volume export-led production in every sector and would spell the end of food democracy in Europe, giving corporations the remarkable power to sue governments who interfere with their profits through environmental or consumer-protection legislation. She ended with a rousing call to action saying: “We have democracy still. And we have to use it to get Food Democracy and a good system for all the farmers in the world”

Gert Engelen

Gert Engelen of the Belgian NGO Vredeseilanden talked about developments surrounding agroecology and sustainable food initiatives in Flanders. He commented positively on the fact that agroecology was now receiving considerable attention, including from more mainstream actors. This favourable attention, however, is not yet translating into changes in practice. Local food projects take less than 5% of the turnover in the food industry. There is a need to scale up these positive examples. Although there are no blueprints, Gert pointed to an initiative he has launched with some of the ‘big kitchens’ in Belgium (social catering services that supply institutions such as hospitals and prisons), looking with them at how their food procurement practices can be made more sustainable. We need to build a community around our agricultural and food system which means that we need to engage, seek partners, experiment and think about new and creative ways to scale up and expand.

Leen Laenen (Keynote listener)

In addition to the key note speakers, a key note listener, Leen Laenens, chair of VELT, was invited onto the stage to share her impressions of the conference. She gave an overview of the many ‘right questions’ that were asked throughout the plenary sessions and in the workshops. She highlighted key issues for the food movement: What is standing in the way of change? What can we do to support farmers and especially young farmers? What should the relationship between farmers and consumers or “co-producers” be? How can we build global networks for action? What would a just financial system, supporting a fair and sustainable food system, look like? How can we change the food system at all levels, local, national, and international. How do we foster food democracy? After 2 days of hope, passion, love, energy and connection, she above all asked us to not let go of one another and to keep in touch!

Workshop A1

Een kleinere voedselafdruk en meer duurzame en lokale producten in de 'sociale catering'

Thema : Stadslandbouw/Korte Voedselketens

Spreekers : Ingrid Cremer (Centrum Biologische Landbouw), www.biologischelandbouw.nl

Greet Goverde (Platform Aarde Boer Consument), www.aardeboerconsument.nl

Ingrid: "Wij ondersteunen horeca-ondernemers, facilitair managers en cateraars in verduurzaming en regionalisering van hun 'catering', voedselstrategie en het tegengaan van verspilling." Hoe pakken zij dit aan, wat zijn de drempels en successen?"

Greet: "Nederlandse aanbestedingsregels laten 'bio' en 'erkend streekproduct' wel toe als criterium, maar niet 'lokaal geproduceerd', is dat terecht?"

Greet deed een onderzoekje onder de 5 gemeentes die het hokje 'lokaal aanbesteden' (en dat ook stimuleren in instellingen) 'aanvinkten' bij hun ondertekening van 'Agenda Stadslandbouw', 2013. De zesde stad waar ze naar keek was Amersfoort dat deelnam aan het EU project 'Urbact' waarin het streven naar 'lokaal aanbesteden' ook was opgenomen, en naar het EU project 'FoodLink'.

Conclusie: niet zo positief: het gaat moeizaam, in de steden. De beleidsmakers (bijv. wethouder) die verandering willen, bijv. verduurzamen, praten op een andere golflengte dan de mensen die de financiën beheren en de catering moeten aanbesteden. In Den Haag leek dat nog het best te lukken:

a. eigen catering,

b. het aanbod is verdeeld in kavels, en men is begonnen begonnen met 1 kavel: brood en banket.

Greet vertelde ook over de boerencoöperatie Oregional (Nijmegen) en Diverzio (stimuleert duurzame catering in instellingen/gemeentes vanuit het oogpunt van koks; veel winst te behalen in bestrijden van verspilling. Ze sprak ook over Vlaanderen; google: vredeseilande.be: 'duurzame grootkeukens'. (Greet: 'als het in Antwerpen wel kan waarom in Rotterdam dan niet?!')

Ingrid had een positiever verhaal over de projecten Proef de Smaak van Flevoland en Milieuwinst op het Menu, en wat voor effect die hebben gehad. Groentenman Gert Koekoek uit Dronten heeft zich ontwikkeld tot een snijderij en leveranciersbedrijf met 13 FTE in dienst. Gert en Ingrid gaan samen naar de instellingen en cateraars, daarbij wordt specifiek gekeken naar maatwerk en wensen van de klant. 'Geen probleem' is Gert's motto. Ingrid deelde de publicatie 'Milieu op het menu' uit, verslag van ervaringen met 6 bedrijven/instellingen die een scan hebben gemaakt van hun voedselvoetafdruk en stappen hebben gezet om deze te verbeteren. Ingrid vertelde ook over het duurzame cateringbedrijf PDX services uit Almere en over nieuwe ontwikkelingen zoals 'Centre of Expertise Food'-projecten, die in Flevoland door CAH Vilentum worden opgezet. Eén van de doelen is het realiseren van een 'hub' in Almere voor de distributie van lokaal voedsel.

Aanbevelingen

1. Voor boeren: verenig je per regio, zoek een coördinator die weet wat er speelt op het boerenbedrijf en die ook de vraag-kant kent. (Koop evt. snij-installatie, verpakken kun je zelf ook.) Verduurzaam samen en speel in op de wensen van de klant. Richt je op een aantal grotere klanten en neem de kleinere klanten op de routes mee.
2. a. Gemeentes: Denk bij het opstellen van een 'stedelijke voedselstrategie' aan de boeren in de omgeving (en aan de 'stadslandbouwers'), en betrek hen erbij. Stel werkgroep samen (structureel maken). Door te kiezen voor regionale producten maak je een grote stap in het verkleinen van je voedselvoetafdruk.
 - b. 'creatief aanbesteden', (snijd de vraag toe op leveranciers die je erbij wil hebben en gebruik argumenten als 'vers', 'seizoensgeboden', 'sociaal' (zorgboerderij inschakelen), etc. Houd ruimte om aanvullend lokaal in te kopen.
 - c. verdeel de vraag in 'kavels': brood/banket, groenten/fruit, 'gekoeld' (vlees, zuivel)/ drank. Begin met één ervan. Of met bijv. 'minder vlees', minder verspillen. (veel milieuwinst te behalen).

Links

- Uitgebreid verslag (met dank aan Daphne Roodhuyzen): <http://aardeboerconsument.nl/artikelen/korte-ketens/14-02-21-wsh-sociale-%20catering-verslag-daphne-roodhuyzen-gg-en-ic-19-maart-2014>
- Power Point presentatie Greet: <http://aardeboerconsument.nl/artikelen/korte-ketens>
- Power Point presentatie Ingrid: <http://aardeboerconsument.nl/artikelen/korte-ketens/14-02-21-wsh-aanbesteden-pp-pres-ingrid-cremers>
- Interview Greet en Ingrid (door Jitske van Slow Foodies): <http://www.slowfoodies.nl/gezond/streekproducten-zelf-doen-video/>

Workshop A2

Praktijk workshop: aanplant voedselbos NIOO

Thema : Agro-ecologie
Sprekers : Xavier San Giorgi (ontwerper)
Wouter van Eck (Food Forestry Netherlands)

Bij een voedselbos worden de ecologische principes van een natuurlijk bos benut voor een hoge productie van fruit, noten en bladgewassen. Het is bij uitstek een duurzaam systeem, zonder externe inputs als gif of kunstmest. Door de hoge biodiversiteit wordt de tegenstelling tussen natuur en landbouw overstege. In deze praktijk workshop hebben we een klein voedselbos aangelegd op het terrein van NIOO (Nederlands Instituut voor Ecologisch Onderzoek), gelegen tegenover het Orion-gebouw waar de conferentie plaatsvond.

De vruchten uit het voedselbos zullen in de toekomst gebruikt worden in het bedrijfsrestaurant. Louise Vet, directeur van het NIOO, de Indiase wetenschapper en expert op het terrein van landbouw en ecologie, Vandana Shiva, en WUR-Hoogleraar Pablo Tittone hebben op 21 februari samen de eerste boom geplant. Zo'n 70 deelnemers aan de 'Voedsel Anders' conferentie kwamen kijken bij de aanplant. Pablo Tittone: "Het NIOO voegt de daad bij het woord. Niet alleen met onderzoek, maar ook in praktijk laten ze zien dat er goede alternatieven zijn voor monocultuur en gifgebruik. Ook al gaat het hier om een klein project, je kunt wel alle principes zien."

Dit relatief kleine project op het terrein van NIOO - KNAW vormt een voedselbos in een notendop. Het biedt enkele verrassende soorten en smaken, ontwikkelt zich tot een fijne verblijfsplek en toont enkele ecologische relaties:

- de duindoorn produceert gebonden stikstof in wortelknolletjes (in samenwerking met de frankiabacterie), deze voedingsstof wordt vervolgens door de hazelaar benut voor groei en noten
- in nestkastjes broedende vogels voorkomen een insectenplaag, doordat ze hun jongen gaan voeden met duizenden rupsen en luizen
- tamme kastanje en witte walnoot zorgen voor schaduw en organisch materiaal op de bodem, zodat soorten als de struisvaren juist daar goed kunnen groeien

Het voedselbos dat hier is aangelegd bestaat uit drie zones:

Zone A

De inheemse flora van Nederland biedt veel eetbare soorten. Hazelaar, daslook en bosaardbei worden hier dan ook al lang gegeten. Maar ook ander soorten zijn lekker: bijvoorbeeld kaasjeskruid, linde en salomonszegel (de scheuten hiervan, niet de giftige bessen!).

Zone B

Pleistoceen Nederland toont enkele eetbare soorten die hier door de IJstijden zijn uitgestorven, maar waarvan fossielen zijn aangetroffen in de klei langs de Maas bij Tegelen en Reuver. Elders hebben deze soorten de koude wel overleefd. Het gaat hierbij onder meer om pimpernoet, kiwibes, druif en magnolia.

Zone C

Ook vóór 1500 zijn al eetbare planten naar dit deel van Europa gebracht, onder meer door Romeinen en Karolingers. Sommige van deze soorten hebben zich blijvend gevestigd, zoals zoete kers (boskriek), mispel en mierikswortel. Deze 'ingeburgerde planten' worden archeofyten genoemd, ze staan hier bij elkaar in het vierkante voedselbosje.

Links

- Voor foto's en bovenstaande tekst (nr IMAG3768 en volgende foto's) zie: <http://www.foodforestry.nl/#!voedselbos-nioo-knaw/c202i> en <http://www.voedselangers.nl/voedselangers.nl/Fotos.html#13>
- Zie evt. ook facebook: 'Voedselbos Het Ketelbroek': <https://www.google.nl/#q=facebook+het+ketelbroek>

Workshop A3

The effects of the free trade treaty between the US and the EU on agriculture and our food (TTIP)

Theme : Fair Trade and Agricultural Policy
 Speakers : Paul de Clerck (Friends of the Earth Europe)
 Hanny van Geel (European Coordination Via Campesina)
 Burghard Ilge (Both ENDS)
 Guus Geurts (XminY) (*moderator/report*)

The large number of people in the audience showed that people are very concerned about the negative effects of TTIP, but it is a very complex issue so a lot of awareness raising about the details is necessary. By this TTIP-threat 'trade' is back on the agenda, for example at Friends of the Earth Europe 4 employees are working on this subject since last year.

Biggest threats of TTIP for food and agriculture:

- The proposals are agri-business driven, multinationals influence the agenda by close relations with the European Commission, same is happening in the US.
- Protection of European farming by tariffs is decreased, especially in animal husbandry.
- Regulatory coherence i.e. 'harmonising regulations' between EU and EU by a proposed Regulatory Cooperation Council, existing of unelected bureaucrats (civil servants) influenced by agribusiness. Current social, environmental, food safety and animal welfare standards are threatened to be lowered and future improvements are prohibited by these undemocratic structures. The goal is to set global standards.
- Mutual recognition of standards; US can export food products which obey the US-law but not the EU-law, leading to unfair competition, and a race to the bottom.
- There will be huge pressure on the EU to leave regulation on the base of the precautionary principle. The pressure to allow growing of GMO-crops will grow, labelling-schemes and traceability schemes of food will be attacked.
- Investor to State Dispute Settlement (ISDS); US investors (and EU companies with post-box in the US) can sue European member states - at an unelected court - if their new social- or environmental regulation lead to lower profits - even if this is just anticipated profits. This will lead to chilling effect on environmental -, animal welfare- or social standards.
- The aim to strengthen protection and enforcement of 'intellectual property rights', which could impede our rights to access to seeds, health and free expression.
- Local food initiatives between consumers and farmers will be attacked by new regulation on public procurement.

Free trade in general and TTIP are especially harmful for small scale farmers in Europe (average farm: 12 hectare). The process of ever larger (factory) farms with high use of inputs, long distance transport etc. will be enhanced, this is the current model in US (average 180 hectare).

Main conclusions

- With a TTIP-FTA deal between US and the EU it's impossible to reach a just and ecological food supply in Europe.
- If we are succesful in informing and mobilizing civil society, NGO's, farmers organizations and trade unions, we will win this time and stop TTIP!

Next steps

- At facebook you can join (like) the 'Stop TAFTA'- page.
- At 7 April 3 pm a strategy meeting will be organised about the TTIP-campaign; if you would like to join contact guusgeurts@yahoo.com
- At 23 April at 19.00 o'clock an European election debate will be organised around a.o. TTIP and ATM at the Brakke Grond in Amsterdam (by TNI, BothEnds, SOMO).
- In May a similar election debate will be organised around ATM, TTIP, agriculture and food, more information guusgeurts@yahoo.com.

Links

Long version at: <http://aardeboerconsument.nl/artikelen/vrijhandel-of-managed-trade/14-03-19-report-workshop-a3-on-ttip-2-pages>

Workshop A4

De voedselproductie in West-Sahara en de illegale Israëlische nederzettingen

Thema : Rechtvaardig Handels- en Landbouwbeleid
Sprekers : Frank Willems (Western Sahara Resource Watch en St. Zelfbeschikking West-Sahara)
Egbert Harmsen (Diensten en Onderzoek Centrum Palestina)
Rob Bleijerveld (Supermacht.nl) (*moderatie*)

Hoewel eigenlijk veel te kort, kregen beide sprekers elk een half uur om hun onderwerp toe te lichten en om vragen te beantwoorden. Na hun inleidingen was er ruimte voor discussie.

Egbert Harmsen vertelde over geschiedenis en achtergrond van de Israëlische bezetting en kolonisatie van Palestina. Hij ging in op de ontwikkeling van joodse nederzettingen, landbouw en voedselproductie, religie, Israëlische overheid en bedrijven. En op de gevolgen van landonteigening, repressie en verdrijving voor de lokale boerenfamilies en hun voedselvoorziening. Helaas was er niet veel tijd om nog uitgebreid in te gaan op handelsverdragen tussen Europa en Israël, de problemen rond export en etikettering van voedsel uit de illegale nederzettingen en het protest daartegen. Dat kwam wel terug tijdens de discussie.

Frank Willems vertelde over de geschiedenis van overheersing, bezetting, verdrijving en repressie in West-Sahara. En hoe Marokko het westelijke deel koloniseert en daar de hulpbronnen, visgebieden, grondwatervoorraden en landbouwgrond uitbuit. Volkenrechtelijk gezien illegaal maar door handelspartner EU (stilletjes) gedoogd. Hij gaf ook uitleg over voedslexport naar EU en Nederland (vis en tomaat) en ging in op lokatiecodes en falend toezicht aan de grens. En schetste hoe de vluchtelingen in de kampen overleven dankzij voedselhulp van de VN en de aanleg van tuintjes en kassen door en met solidaire organisaties.

De discussie ging over verschillende aspecten van productie, export, etikettering en verkoop van voedsel uit beide gebieden. Aan bod kwamen labellingsregels in UK en Denemarken; doelen en beweegredenen van een boycot; voorlichting en bewustwording van consumenten; (zwakke) wet- en regelgeving en (falend) toezicht mbt. controle op etikettering; transparantie in voedselketen en rol en houding van supermarkten; oneerlijke prijzen; een geslaagde consumentenactie tegen Dole-bananen in Deense supermarkten en een succesvolle tomatenplukkerscampagne tegen te lage lonen (NB let op de aankondiging van een Ahold-actie op of rond 16 april!)

Take home messages

- Zijn supermarktklanten bereid om ietsje meer te betalen voor hun boodschappen als dat gaat om eerlijke productie en handel? Hoe moeten we de consument aanspreken?
- Het doel van het boycotten van voedsel uit bezet gebied moet de kolonisator onder druk zetten om te stoppen met de fraude en repressie (zie: Zuid-Afrika acties '70 -'90).
- Supermarkten kunnen wel weten of hun producten uit bezet gebied komen. Hoe kunnen we hen onder druk zetten dat ze die niet meer inkopen?

Links

Op [supermacht.nl](http://www.supermacht.nl) zijn twee speciale pagina's aangemaakt:

- Op "West-Sahara: plundering en voedselhulp voor Saharawi; goedkope vis en tomaat in onze supermarkten" is de gehele lezing van Frank te vinden, inclusief vele weblinks (<http://www.supermacht.nl/?p=3447>).
- Op "Palestina: verdrijving, repressie en armoede voor boeren, maar voedsel uit illegale nederzettingen hier te koop" zijn binnenkort de powerpoint en aantekeningen van Egbert te vinden, en ook relevante weblinks (<http://www.supermacht.nl/?p=3464>).

Op beide pagina's komt ook een link naar de geluidsopname van de workshop.

Workshop A5

Toegang tot land, grond voor nieuwe boeren

Thema : Landrechten
 Sprekers : Maria van Boxtel (Land en Co)
 Benny van de Velde (Wervel)
 Sander Kerkhoffs (moderatie)

Maria heeft een eigen bedrijf, Land en Co, (www.landco.nl) waar verschillende medewerkers in een maatschap werken. Maria haalt inkomsten vooral uit fondsen van provincies en gemeenten voor het faciliteren van de overschakeling van gangbaar naar biologisch. Zij is ook bestuurslid van de BD vereniging. Ze vertelde over constructies elders in Europa, bijv. het succesvolle Terre De Liens in Frankrijk: een beleggingsfonds maar ook een beheersfonds voor landbouwgrond waarin inmiddels 25 miljoen omgaat en waarmee veel boeren zijn geholpen. De boeren moeten zelf ook 50% inbrengen.

In Nederland en Vlaanderen is het lastiger/ gaat het langzamer omdat de grond zoveel duurder is.

In Nederland kennen we:

- St. BD Grondbeheer: Verpachten grond uit schenkingen. Gaat heel langzaam.
- Verdergaand dan Grondbeheer: De Nieuwe Rentmeester. Te vergelijken met Vlaams Biogrondfonds, zie onder. Soort investeringsfonds. Probleem: grond te duur, dus je moet competitieve pacht gaan vragen - bijv. 1000 per ha - willen ze dat wel? De regering ziet je al gauw als 'bank'. Haken en ogen. Ze zijn nog in de opstartfase.
- Landgilde: jongeren aan oudere boer koppelen. Er komt nu ook meer contact met 'gangbaar' want daar gaat het ook spelen. Af en toe, een keer per jaar, komt er grond vrij van een langoed of een gemeente. Er zijn wel 360 liefhebbers (vnl ex-Warmonderhof).

Benny werkt nu een halfjaar bij Wervel. Opleiding gedaan bij Landwijzer (te vergelijken met Warmonderhof). Is op zoek naar grond voor een csa project (community supported agriculture).

- Hij ziet wel mogelijkheden in nieuwe ontwikkelingen: bijvoorbeeld, openbare gronden die vrijkomen zou men bij voorkeur voor lokale productie en agro-ecologische productie moeten bestemmen.
- In 2009 is Stichting "Land-in-Zicht" opgericht. De stichting heeft al gronden vrij gekocht voor twee BD-tuinbouwbedrijven, De Zonnekouter en De Kollebloem. "Land in Zicht" staat aan de wieg van een nieuw en groter initiatief.
- Biogrondfonds "De Landwaard", naar het voorbeeld van Terre de Liens in Frankrijk. Veel organisaties werken eraan mee. Het wordt drie-in-één: een Coöperatie (CVBA-SO) die via aandelen financiële middelen ophaalt en die investeert in de aankoop van landbouwgronden; een Stichting die schenkingen (geld en grond) verzamelt en de visie van het grondfonds bewaakt, en een Samenwerkingsverband van vzw's (verenigingen zonder winstoogmerk) die de coöperatie ondersteunen en begeleiden.

Aanbevelingen

1. Met zijn allen uitdragen dat gemeente- of lokale gronden worden gebruikt voor gemeenschappelijke en regionale landbouw, ook multi-functioneel. (Maak hierbij eventueel gebruik van een experimentele status, uit de crisis en herstelwet)
2. Samenwerken w.b. toegang tot grond. Vanuit zelfstandigheid behoeftes leren kennen van anderen, en elkaar helpen, bijvoorbeeld bij samen tuinieren of bij combinaties van natuur en landbouw.
3. Potentiële nieuwe boeren onderwijzen in creatieve economie en multifunctioneel gebruik.
4. Burgers stimuleren om in grondfondsen te investeren, samenwerken in opzetten grondfondsen.

Links

- Presentatie Maria: <http://aardeboerconsument.nl/2013-meer-uit-eigen-regio/14-02-21-wsh-a5-toegang-tot-land-presentatie-maria-v-b>
- Presentatie Benny: <http://aardeboerconsument.nl/2013-meer-uit-eigen-regio/14-02-21-wsh-a5-toegang-tot-grond-presentatie-benny-wervel>
- Verdere info bij Kaat Segers, coördinator Biogrondfonds-in-oprichting, zie <http://www.landwijzer.be/projecten/biogrondfonds>

Workshop A6

Breeding indigenous cows in Uganda and the Netherlands, from backward to success

Theme : Seeds and Biodiversity
 Speakers : Gine Zwart (Oxfam)
 Willy Douma (Hivos)
 Elizabeth Katushabe (PENHA)
 Ben Barkema (livestock keeper)

Are indigenous cows unproductive and do they need to be replaced by modern breeds? A Ugandan farmer and a Dutch farmer told their stories and experiences with Ankola Longhorn Cows and Groninger Whitehead cows. Both have been able to positively influence governments and private sector to work with them. Their arguments include globally important topics like ability to stand climate change and the linkage with an increase in biodiversity. They both had thoughts about how to further transform our foodsystem and together with a committed audience that resulted in an interesting list of keyelements for successful transformation.

Facilitated Q&A

Q: What is your relationship with the breeds you have?

E: It's a lifelong relationship, they provide income, food and enabled me to study. They are my mothers.

B: It's an emotional relationship, I love them. There are only 700 Groninger White Heads worldwide, I have soft spot for the underdog. They are my breed, it's a family tradition. It's a special breed, they have very complex vocal communication with their calves and much more than other cows.

Q: What have you done to promote the breed?

E: Harvest knowledge of pastoralists with regards to the breed, document importance of breed, particularly their ability to respond to shocks

B: Brought people together with shared interests; set up a breeding programme; demonstrated economic viability; engaged the press when the breed was imported into Flevoland; demonstrated my ability as a farmer; also of Holstein Friesians (won a prize at NRM); organized excursions for policy makers – the secretary general of agriculture participated, which drew a large crowd and generated press; direct marketing and establishing relationships with business.

Q: What makes people move?

E: credibility (I'm the first female from the community with a university degree); brought along a foreigner (Ilse) who stressed the importance of the biodiversity; the president is from the same tribe and keeps Ankole – he helped to convince others; demonstrate that the breed is more resilient, cost-effective and valuable cultural heritage

B: Money is the key driver – need to demonstrate that the breed is economically interesting; After money comes cultural heritage – being a farmer is more than being a manager; it involves your landscape, your tradition, emotional and aesthetic value; show that there is always an alternative – there is no one answer to everything

Q: What can you learn from each other when aiming at further scaling up?

B: the movement in the Netherlands is much smaller than in Uganda, here there is little political influence. In the Netherlands we are taking a market approach instead of a political approach

E: In Uganda, we lack a market approach – need to create a niche market for products of Ankole, with separate processing lines. B: and only sell to the elite at first!

Next Steps

Based on discussions in small groups the audience came up with an impressive list of issues they felt are crucial when aiming for successful scaling up. The list will be a good input for any initiative looking at next steps.

- Passion – to inspire others	- Focus on system change	- Community first
- Grab opportunities	- Power of the consumer	- Organize and link farmers and consumers
- Scarcity and uncertainty lead to innovation	- Courage to step out of the mainstream	- Entrepreneurship
- Awareness of cultural identity	- Embrace diversity	- Advocacy
- Health-food link	- Use role models/champions	- Empowerment of farmers and communities
- Interaction with others	- Science/research/facts	- Create niche markets
- Education	- Being truthful (also about the negatives)	- Perseverance

Contact Speakers

Elizabeth Katushabe (elizabethkatushabe@yahoo.com, PENHA, Uganda) en Ben Barkema Netherlands, rivierduinadvies@planet.nl)

Contact Organisers

Hivos-Oxfam Novib Knowledge programme agrobiodiversity@knowledge

Willy Douma (wdouma@hivos.org), Sarah Doornbos (sdoornbos@hivos.org, Gine Zwart (gine.zwart@oxfamnovib.nl)

Workshop A7

Agro-ecologische kringlooplandbouw kansrijk op de agenda!

Thema : Bodem en Kringlooplandbouw
Sprekers : Henk Kieft, Wim Hiestra (ETC)
Piet Rombouts (Brabantse Milieufederatie)

Er zijn in Nederland al zo'n 700 boeren die via kringlooplandbouw minder inputs zoals kunstmest gebruiken en bodemvruchtbaarheid centraal stellen. Zij maken de omslag van marge naar mainstream. Hoe werkt dat en hoe kunnen we deze boeren verder ondersteunen? Na een korte presentatie, filmpje en praktijkvoorbeelden volgde een geanimeerde discussie met veel vragen.

Aanbevelingen

- Het besef en belang van bodem in bedrijfsvoering wordt (nog) nauwelijks onderkend
- Rol organische stof in bodem vraagt verdere uitleg/bekendmaking/communicatie. De website www.gevoelhumus.nl heeft veel informatie.
- 'Aaibaarheid van bodem' moet onder de aandacht gebracht worden; de bodem weer zichtbaar maken voor consumenten: Wat merkt consument van kringlooplandbouw?
- Stedelijke bevolking moet meer bewust worden van de waarde van hun poep en compost
- 'Meten is weten' is dé manier om kringlooplandbouw te onderbouwen en te stimuleren. Dit geeft ook transparantie naar de maatschappij.
- Connecties van burgers en kringloopboeren versterken de agenda van kringlooplandbouw
- Het is nu de uitdaging om kringlopen op regionaal niveau te profileren
- Stalconcepten voor kringlooplandbouw moeten worden ontwikkeld
- Het is belangrijk de link tussen kringloop landbouw, landschap en biodiversiteit te verhelderen

Links

- www.etc-international.org
- www.boerenverstand.nl
- www.duurzaamboerblijven.nl

Workshop A8

Open grenzen, een bedreiging voor de boerenlandbouw

Thema : Rechtvaardig Handels- en Landbouwbeleid

Sprekers : Jacques van Nederpelt (lid Platform Aarde Boer Consument), Jacques.vannederpelt@gmail.com

Erwin Bouwmans (moderatie), ook lid Platform Aarde Boer Consument www.aardeboerconsument.nl

De landbouwsector, met name de voedsellandbouw, neemt een uitzonderingspositie in de economie in. Landbouw en open markten passen niet bij elkaar. De landbouw kenmerkt zich door marktimperfecties: ongelijk speelveld voor boeren, geen evenwicht tussen vraag en aanbod, een structurele tendens tot overproductie. Hierbij komt dat de landbouwmarkten internationaal in toenemende mate zijn gemonopoliseerd. Een klein aantal multinationals (global players), maakt de dienst uit. Open markten veroorzaken door dit alles zeer lage en sterk schommelende prijzen en bedreigen het voortbestaan van de boerenlandbouw.

Het wereldwijde boerenbelang vereist regulering van landbouwmarkten door nationale of supranationale overheden door middel van productiebeheersing, buffervoorraden, meer marktmacht voor boeren, import beperkingen, en inperken van export. Niet globalisering maar regionalisering, niet export maar het voeden van de eigen bevolking moet het vertrekpunt zijn van welk landbouwbeleid ook. Op deze manier komt de zeggenschap over voedsel bij boer en consument te liggen. De boer ontvangt een faire prijs voor zijn product, de consument krijgt meer voedselzekerheid en meer voedselveiligheid. Voedselsoevereiniteit dat uitgaat van het universele recht van ieder mens op voldoende, gezond en duurzaam geproduceerd voedsel, waarborgt deze eisen.

De workshop bestond uit een Presentatie Jacques van Nederpelt, gevolgd door een World Cafe discussie aan de hand van vier stellingen. Deze werkvorm leidde tot mooie gesprekken en discussies.

Belangrijkste resultaten/aanbevelingen

- aandacht blijven vragen voor ander voedselbeleid, gebaseerd op de acht mythen;
- ondertussen nichemarkten ontwikkelen buiten de mainstream om;
- verbindingen verkorten tussen producent en consument.

Links

Presentatie Jacques van Nederpelt: <http://aardeboerconsument.nl/artikelen/vrijhandel-of-managed-trade/14-02-21-wsh-oipen-grenzen-jvann>

Workshop A9

Women's rights to land and food: international perspectives

Theme : Land Rights

Speakers : Barbara van Paassen, ActionAid (barbara.van.paassen@actionaid.org)

Danny Wijnhoud, ActionAid (danny.wijnhoud@actionaid.org)

Nikita Shahbazi, FIAN (n.shahbazi@fian-nederland.nl)

Workshop Description

This interactive workshop was aimed to debate the impact of global food and bio-fuel consumption on women's rights to land and food. What are the challenges to get beyond lip service? What are concrete solutions to protect or reclaim women's rights to land and food in practice?

FIAN presentation ([hyperlink to presentation](#))

- Hunger is a result of marginalization, inequality and discrimination; therefore 60 % of the hungry are women
- Women's right to food, their access to education and health services are essential for food sovereignty for all.
- Governments need to prioritize the empowerment of women & girls in policy, strategies and practice; without doing so hunger cannot be combatted

ActionAid presentation ([hyperlink to presentation](#)):

- Consumption patterns, trade imbalances, incentives provided by governments and financial institutions, rent seeking corporates as well as rent seeking local elites, all contribute to land grabs
- Due to gender discrimination women's land and resources rights are weak and they are first and most affected by land grabbing reducing their possibilities for food crop production and food preparation
- ActionAid facilitates the self-mobilization of women to claim their rights to land and food

Selected conclusions/recommendations

- Global initiatives to stop land grabs should go hand in hand with facilitation and support for the empowerment of women and local communities.
- The priority of national governments in the global South should be fighting hunger and poverty instead of attracting more investments; the North should align (Policy Coherence for Development)
- Changing consumption patterns (food, fuel, flowers etc.) in Netherlands and globally by reducing imports of products resulting in land grabs and hunger in the global South
- Governments (North and South), companies and consumers have a big role to play to improve – instead of deteriorate - women's access to land and food.

We would like to thank all participants for their interest and rich inputs during the lively debate!

Organizations

FIAN online: www.fian.org (global website) www.fian-nederland.nl (Netherlands)

ActionAid online: www.actionaid.org (global website) and www.actionaid.nl (Netherlands: in Dutch)

Links

- Link to ActionAid blog (in Dutch) on Food Otherwise: www.actionaid.org/nl/nederland/2014/02/actionaid-bij-voedsel-anders
- Publications: <http://www.actionaid.org/nl/nederland/publicaties>
- Video: "women claiming their rights in Sierra Leone" www.youtube.com/watch?v=tBCIyak8o5A

Workshop A13

Boerendialoog over het landbouw model

Thema : Agro-ecologie

Sprekers : Keimpe van der Heide (Nederlandse Akkerbouw Vakbond)

André Jurrius (Ekoboerderij De Lingehof)

Piet van IJzendoorn (Zonnehoeve)

Joris Lohman (Youth Food Movement) (*moderator en verslag*)

De workshop bracht drie verschillende agrarisch ondernemers bijeen: Keimpe van der Heide (gangbaar), André Jurrius (biologisch) en Piet van IJzendoorn (biologisch-dynamisch). De sprekers kregen eerst 15 minuten de gelegenheid om hun manier van werken en bedrijf te presenteren aan het publiek. Opvallend was het verschil in uitgangspunten:

Keimpe van der Heide legde uit dat de gangbare manier van telen gewasbescherming (via herbiciden (onkruidbestrijding), fungiciden (schimmelbestrijding) en/of insecticiden (insectenbestrijding), en het gebruik van kunstmest vraagt. Op deze manier is de hoogste productie van het land te halen. Van der Heide stelde dat de prijs die boeren ontvangen voor het product, erg laag is. Hij pleitte voor het afstemmen van aanbod op vraag, en te zorgen dat boeren zich verenigen, zodat ze meer macht hebben in de keten en een betere prijs kunnen vragen.

André Jurrius vertelde hoe zijn bedrijf is omgeschakeld, en hoe hij zonder het gebruik van gewasbescherming en kunstmest op een biologische manier te werk gaat. Opvallend waren de op zonne-energie bewegende 'schoffelmachine' en de manier waarop hij samenwerkt met agrarisch ondernemers uit de buurt. Een deel van zijn product probeert hij lokaal af te zetten, dat lukt steeds beter.

Piet van IJzendoorn zette een holistisch beeld neer van zijn bedrijf Zonnehoeve. Hij legde uit hoe op Zonnehoeve op biologisch-dynamische wijze gewerkt wordt, waarin naast de biologische uitgangsprincipes van gesloten kringlopen en bodemvruchtbaarheid, rekening gehouden wordt met de samenhang tussen levende organismen. Van IJzendoorn stelde dat de biologisch-dynamische landbouw de toekomst heeft. Volgens hem hebben Boer en Burger, in een tijd dat per dag 7 boeren verdwijnen, belang bij een landbouw waar voedselvoorziening op de lange termijn wereldwijd gegarandeerd wordt. De korte termijn sturing in de industriële, financieel gestuurde landbouw van de laatste 60 jaar is daar minder geschikt voor. De wereldhandel in voedsel(grondstoffen) schaadt de basis van de Landbouw: ecologie, biodiversiteit, energie en bodemopbouw, met de rechtvaardiging van economisch rendement.

Willen de Burgers nog invloed kunnen uitoefenen op hun voedsel(productie), dan zal de agro-industrie, die nu de landbouw verder overneemt, aan macht moeten inboeten, waarbij de gezins "gemeenschap" boerenbedrijven een landbouw voor de aarde, mens en dier verder kunnen ontwikkelen. In het vervolgesprek kwam al snel de belangrijkste vraag op tafel: wat is het landbouwmodel van de toekomst? Van der Heide stelde dat in de gangbare landbouw steeds minder gewasbeschermingsmiddelen en kunstmest worden gebruikt, maar dat het gebruik hiervan in de toekomst nog wel nodig zal zijn. Jurrius vond dat biologische landbouw de toekomst heeft, en dat hiermee de wereld gevoed zou kunnen worden. Van IJzendoorn sloot zich hierbij aan. Van der Heide vond dat om boeren de mogelijkheid te geven te kunnen innoveren, het landbouwbeleid op de schop moet. We zouden toe moeten naar een systeem van voedselsoevereiniteit. Van IJzendoorn vond dat op een ecologisch verantwoorde manier werken 'common sense' is.

Aanbevelingen

1. Boeren, verenig je om een vuist te kunnen maken.
2. Probeer lokale samenwerkingen te vinden en afzetmarkten te creëren.
3. Zie het landbouwbedrijf als onderdeel van een groter geheel.

Foto: Joyce Fabriek

Foto: Joyce Fabriek

Foto: Egle Draugelyte

Foto: Susana Escandon

Foto: Joyce Fabriek

Foto: Sander de Kraker

Foto: Egle Draugelyte

Foto: Joyce Fabriek

Foto: Susana Escandon

Foto: Joyce Fabriek

Foto: Joyce Fabriek

Foto: Joyce Fabriek

Foto: Sander de Kraker

Foto: Pieter Jansen

Foto: Tjerk Dalhuisen

Foto: Joyce Fabriek

Foto: Sander de Kraker

Foto: Tjerk Dalhuisen

Foto: Tjerk Dalhuisen

Foto: Tjerk Dalhuisen

Foto: Sander de Kraker

Workshop B I

The System of Rice Intensification: A Practice, a Science and a Movement

Theme : Agroecology
Speakers : Edith van Walsum (ILEIA)
Pablo Tittonell (WUR)
Willem Stoop (agronomist)

The System of Rice Intensification is a versatile agro-ecological approach. It consists of a set of agronomic principles that can be easily adjusted to different settings, explained Willem Stoop, such as early transplanting, wide spacing of plants, good soil management with organic matter. It leads to significant increases in yield but also reduces the use of seeds by 90%, and leads to considerable savings of water and increased net benefits for farmers. SRI has been jointly developed by farmers and scientists and is continuously evolving. From rice it has moved on to other crops. SRI is no 'free lunch': it requires hard work and precision.

SRI is a field science that builds on traditional knowledge. Farmers in Madagascar became known for their SRI practices in the 1980s. From there the approach spread around the world. SRI is mainly applied by small-scale family farmers, but a video shown during the demonstration showed how Kees Steendijk, a Dutch farmer, uses SRI principles in a high-tech manner.

Pablo Tittonell gave insights about how the principles of SRI stand in strong contrast with the logic underlying the Green Revolution which is based on a package of external inputs whereas SRI starts from locally available inputs. A healthy soil and strong plants form the basis for a good crop.

Moreover, Green Revolution is top-down - its technologies have been transferred by agricultural research and extension institutions to farmers. In contrast, SRI has been developed by farmers themselves with support of scientists and been shared from farmer to farmer. In fact, the spread of SRI is amazing. Today, farmers in more than 50 countries practice the System of Crop Intensification on different crops (rice, wheat, millets, pulses, vegetables), indicated Edith van Walsum. About 5 million farmers are known to practice SRI but there may be many more.

The wide spread of SRI happened because (1) farmers see that the approach works for them; (2) good collaboration between farmers, field scientists, NGOs and government extension workers has helped to develop, validate and spread the approach in a bottom-up manner; (3) media have helped the approach to go viral. (4) SRI has many such champions at all levels: they are crucial for the spread and upscaling of agroecology. But, said Willem Stoop, SRI has not received a warm reception by the major International Rice Research Institute (IRRI) in the Philippines. Whereas IRRI recognizes SRI as a social movement, they continue to question the scientific validity for SRI.

Take home messages

- The SRI case is an example of an agroecological method that is highly productive, but without the environmental degradation and undesirable social upheavals that are associated with modern industrial farming approaches.
- SRI works for farmers and therefore it spreads spontaneously to other farmers and to other crops.
- SRI is a field science. It keeps developing every day and can be used in lowtech as well as hightech settings. Still much research is to be done on SRI.
- A recommendation : 5% of IRRI's budget of 100 million USD for rice breeding programmes should be allocated to independent interdisciplinary research on SRI.

Links

For more information about SRI, see Farming Matters magazine special issue on SRI: <http://www.agriculturesnetwork.org/magazines/global/sri>

Workshop B2

Herstellende landbouw op grote schaal

Thema : Permacultuur

Spreeker : Lucas Brouns (Stichting Permacultuur Onderwijs)

Het basisvoedsel voor ons mensen kan worden verbouwd op manieren die koolstof vastleggen in de bodem, die netto energie opleveren, die de draagkracht van de bodem doen stijgen en die veerkracht bieden.

Mark Shepard¹, een boer, geeft in het nieuwe boek 'Herstellende landbouw'² een handleiding voor boeren, burgers en buitenlui om ons voedsel, medicijnen, bouwmaterialen en brandstoffen te betrekken uit meerjarige agro-ecologische systemen.³ Om koolstof vast te leggen enz. gebruiken we dan veel meer vaste planten dan we nu als basisvoedsel inzetten (soja, rijst, tarwe enz. zijn alle eenjarige gewassen). Hierdoor dalen de onkosten en stijgt de biodiversiteit.

Ook bewegen we veel meer mee met de ecologische successie (veranderingen ter plaatse in de tijd). Verder gebruiken we wederzijdse positieve effecten tussen planten en dieren (in een gemengd bedrijf met vormen van rotatiegrazen en agroforestry) en de netto zeer gunstige opbrengst van polyculturen.

Zo komt de input-output-ratio de boer en de consument ten goede terwijl de biodiversiteit met al haar effecten stijgt. Hiervoor moet evenwel het begrip 'winstgevend' worden herzien.⁴ Daarbij helpt het dat Shepard ons in zijn boek leert uitzoomen, zoals permaculturisten dat inderdaad doen. Een boel van de 'wereldwonderen' (piramides en tempels enzo) zien we nu in een woestijn staan. Die woestijn was er niet toen deze bouwwerken werden opgetrokken. Deze beschavingen hebben hun hulpbronnen verwoest.⁵

Volgens Shepard is deze verwoest(ijn)ing te wijten aan het overmatig leunen op eenjarige akkerbouw, waarvoor ecosystemen continu moeten worden vernietigd. Maar in zijn boek en op zijn bedrijf laat hij zien hoe een permacultuur-ontwerp onze planeet kan helpen repareren. We kunnen genoeg en gezond voedsel produceren, inclusief medicijnen, brandstoffen en bouwmaterialen, zonder dubieuze synthetische inputs, zonder hypotheek op de toekomst en zonder dat we ecosystemen en economieën slopen. En het is makkelijk!

Take home messages

- Meer recepten voor vaste planten
- De tijd nemen om te observeren
- Minder praten, meer doen

¹ Een aardige indruk van dit boek krijgt u op https://www.youtube.com/watch?v=kb_t-sVVzF0

² clubgroen.nl, permacultuuronderwijs.nl

³ Vandaar de opmerking van een deelnemer aan deze workshop dat we aan het leren zijn te 'systeemdenken'.

⁴ Zo is terecht opgemerkt door een andere deelnemer aan deze workshop; en dit is geheel in lijn met hoofdstuk 17 'Verdienmodellen' van Shepards boek.

⁵ Zie ook Toby Hemmenway: <https://www.youtube.com/watch?v=8nLKHYYHmPbo>. De tijdmachine die u daar ziet, ging ook rond tijdens de workshop op Voedsel Anders.

Workshop B3

How can Dutch international policies on food security and top sectors create space for, or contribute to, agroecology in the global South?

Theme : Fair Trade and Agricultural Policy

Speakers : Elizabeth Katushabe (PENHA)

Noel Oettle (Environmental Monitoring Group)

Ado van Bloemendal (Pure Graze)

Ruben Borge (Rockin Soils)

Nathalie van Haren ; (Both ENDS) (*organisator/moderator*) - (www.bothends.org), The Netherlands,

Katrien van 't Hooft ; (Dutch Farm Experience) (*organisator/moderator*) - (www.dutchfarmexperience.com)/Netwerk Vitale Landbouw en Voeding (<http://www.netwerkviv.nl/>), The Netherlands

The central question for this workshop was: How can Dutch international policies on food security and top sectors create space for or contribute to agroecology in the global South? This was addressed from three different angles through three 5-minutes presentations:

- from the perspective of an NGO representative working with pastoralists in Uganda;
- from the perspective of a Dutch company that advises farmers on agro-ecological transition; and
- from the perspective of the Dutch government department working on international food security policies.

There was a lively exchange through a so-called 'fish-bowl', see link below. Presenters:

Elizabeth Katushabe, PENHA (www.penhanetwork.org) – Uganda

In Uganda we need

- relevant technical assistance, that meets the needs of small scale producers and pastoralists
- secured access to natural resources, e.g. fair heritage rules and access to rangelands
- more agro-biodiversity e.g. through development of farmer-managed indigenous genetic resources (plant and animals) policies

Roelf Havinga, Team Ecosys (www.team-ecosys.nl) - The Netherlands

- Farms are the pharmacies of the future, we need to take care of the soil
- Don't export mistakes as promoting agriculture only based on chemical fertilizers with hybrids that can only grow using chemical fertilizers and pesticides
- Mono-cropping is over, restoration agriculture is the new green
- Build on existing local knowledge and techniques

Wouter Verhey, Ministry of Economic Affairs, DG-AGRO, Department of Common Agricultural Policy and Food Security (www.rijksoverheid.nl/ministeries/ez) – The Netherlands

- The ministry shares the world-wide concern on how to feed the 9 billion people that will live on this planet in 2050. Small-scale producers will be in the heart of the production of food
- We need to create circumstances where small-scale producers can develop themselves into the markets
- The Netherlands has a long history on cooperation in agricultural sector and is willing to share this knowledge.

Fish bowl and 3 Recommendations/take home messages

1. The Dutch government wants to support the role of smallholder farmers in agricultural development- and in doing so perceives them as entrepreneurs
2. A balance is needed in producing for local markets and for export. Meanwhile, the basic emphasis is producing food and not on producing money.
3. There is no 'medicine for all'. A diversity of farming systems is required, and each of these farming systems require appropriate and effective support mechanisms.

Links

- 'Fish-bowl' conversation: [http://en.wikipedia.org/wiki/Fishbowl_\(conversation\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Fishbowl_(conversation))
- Pictures of the event: <http://www.flickr.com/photos/94774420@N07/tags/workshopb3/>

Workshop B4

Als een innovatieve boer klem loopt

Thema : Overige
Spreker : Inspiring Theater
Spelers : Erica Ras, Hans Rietberg, Lieke Verhoeven, Marieke Douma, Michelle Steggerda, Petra Rietberg
Regie/script : Suzanne Prak

Discussie & take-home message

In deze workshop ontdekte het publiek hoe je op ludieke wijze uit een publiek verschillende standpunten naar boven kan halen. Theater biedt een podium waar meningen mogen botsen en men zich kan inleven in de rol van zijn ergste tegenstander... Waar je 'on the spot' oplossingen kan uitproberen samen met alle betrokkenen en daardoor tot nieuwe ideeën kan komen.

Het publiek maakte in deze workshop kennis met Steef: van oorsprong een stadse jongen, die van kleins af aan al een groen hart gehad heeft. Na jaren gewerkt te hebben, heeft hij besloten dat hij het echt wil: een eigen bedrijf, een eigen stuk grond om op een zo duurzaam mogelijke manier voedsel te produceren. Hij wil graag biologische groentetassen gaan verkopen via winkels in de stad. Hij staat op het punt een stuk land te pachten bij een verpachter. Een prachtig stuk, omringd door andere akkers.

Het gaat echter niet allemaal van een leien dakje. Allereerst ziet zijn vrouw het niet zitten. Ze vindt het eng, wil graag financiële zekerheid voor haar gezin. Ook met de verpachter gaat het niet soepel. Steef trof het land en de schuur die erop stond verwaarloosd aan. Hij wil graag investeren – de schuur opknappen en een koeling plaatsen -, maar heeft daarin hulp van de verpachter nodig. Die wil echter geen cent bijdragen en zegt dat dat Steefs eigen risico's zijn. Om toch vast wat te kunnen doen, gaat Steef met de andere boer praten van het land dat grenst aan het stuk land dat Steef wil huren. Maar deze boer is niet zo in voor nieuwe dingen en ziet Steefs plan helemaal niet zitten. Integendeel, hij is bang dat de waarde van zijn eigen land en huis achteruit zal gaan door dit 'experimentele gedoe'. Hij heeft zelf geen zin om nog iets met milieu te doen, hij doet immers genoeg; hij is verdorie de hele dag buiten bezig, alsof hij niet weet wat er goed is voor de natuur! Hij is bang dat er ziektes en onkruid overspringen naar zijn akker omdat Steef geen bestrijdingsmiddelen gaat gebruiken. De moed zakt Steef in de schoenen.

In deze workshop liet het Inspiringtheater zien waar een boer tegen aan kan lopen als hij wil innoveren. Daarna was het aan het publiek om de rol van Steef over te nemen, en nieuwe, succesvollere strategieën te ontwikkelen om met de weerstand in zijn omgeving om te gaan. Zo zochten we een antwoord op de vragen: Waarom lukt hem dat niet? Wat houdt hem tegen? En: hoe zou jij het doen?

Links

Het Inspiringtheater: www.boerengroep.nl/inspringtheater/

Het Inspiringtheater is verbonden aan de Boerengroep. Stichting Boerengroep slaat een brug tussen de landbouwpraktijk en de landbouwtheorie, en tussen boer en student: www.boerengroep.nl

Workshop B6

Workshop voor wereldverbeteraars: samen dromen we de toekomst en geven we concrete verwezenlijking vorm

Thema : Young Farmers

Sprekers : Klarien Klingen

Steven Schafrat

Alex Smits (Warmonderhof opleiding)

Caren Krul (Stichting Boerengroep) (moderator)

Dragon Dreaming met de Warmonderhof: een workshop voor Wereldverbeteraars!

Deze workshop ging over verbinding, begrip en samen nadenken over de toekomst van de landbouw en onze voedselvoorziening.

Er vond eerst een voorstel rondje plaats, met de vraag waar je je mee bezig houdt in het dagelijks leven. Er zat een biologische varkenshouder tot student in de zaal. Daarna werd gevraagd wat ieders wens is. Er werd gewenst:

- Meer lange termijn visie in voedsel
- Grond van iedereen
- Geen grens tussen consument en voedsel
- Fair & green school
- Geen onderscheid tussen landbouw en natuur
- De boer maatschappelijk geaccepteerd

Vervolgens werden de wensen gezamenlijk gecategoriseerd in de volgende vier groepen:

A Educatie

B Duurzame Economie

C Eerlijk inkomen voor de boer

D Korte voedselketens

De deelnemers werden opgedeeld in de vier groepen en vertelden daar de kernwensen van het onderwerp te vatten en vervolgens erachter te komen wat ze nodig hebben om deze wensen te verwezenlijken en hoe deze wensen gerealiseerd kunnen worden.

Deze antwoorden werden al pitchend plenair weer aan elkaar verteld. Met als uitkomst:

- Lokaal duurzaam? Dan brug tussen consument en producent
- We organiseren een meet&greet tussen producent en consument
- We organiseren een markt
- Dit leven leiden en vertellen
- Buren enthousiasmeren met het sneeuwbaaleffect
- Neem de tijd voor je eigen waardes (ook in de supermarkt!)
- Publiek eigendom grond
- Bescherming/behouding van cultuur
- Boer als doctor van de toekomst; gezond blijven met gezond eten
- Van jongs af aan beginnen

Workshop B7

Van soja-import naar eiwit-teelt in Europa

Thema : Strategieën voor een effectieve voedselbeweging
 Sprekers : Tjerk Dalhuisen (ASEED, Gifsoja)
 Jeroen Walstra (Milieudefensie)
 Hans van Kessel (Nederlandse Akkerbouw Vakbond)
 Guus Geurts (XminY) (moderator/verslag)

Tjerk Dalhuisen ging in op een aantal aspecten die samenhangen met de grootschalige sojateelt in Latijns-Amerika. Hij vergeleek daarbij 'normale' soja met zogenaamde 'verantwoorde soja' zoals die wordt gepromoot door de RTRS – Round Table on Responsible Soy; een samenwerkingsverband tussen multinationals in de sojaketen, voedingsmiddelen-industrie en retail en NGO's zoals het Wereldnatuurfonds en Solidaridad. Hij kwam tot de conclusie dat er op de volgende aspecten geen verschillen zijn tussen beiden: landgebruik, voedselzekerheid, gebruik pesticiden, effect op bodem, sluiten van nutriëntenkringloop, effect op water, biodiversiteit en klimaateffecten. Conclusie beiden leiden tot louter negatieve effecten. Hierna ontstond een levendige discussie met de zaal.

Met het oog op voorgaande conclusies pleit Jeroen Walstra voor een regionalisering van de veevoerproductie in Europa. De inzet van Milieudefensie hiertoe: er voor zorgen dat de akker-bouwer voldoende marge krijgt om de meerkosten terug te krijgen, lokale korte ketens, extra geld voor opstarten en opschaling van de teelt van eiwitgewassen (veldbonen, erwten, lupine én Europese soja), en hun marketingconcept de Kleine Hoefprint Kaas o.b.v. Nederlands eiwit.

Opvallend was dat de potentiële productie van soja per hectare in Nederland vergelijkbaar is met deze in Latijns-Amerika; 2,5-3 ton (bron: Agrifirm) versus 2,9 ton. (bron FAOSTAT, 2010). Hij wijst ook op de grote arealen in Oost-Europa die kunnen worden ingezet voor soja. De prioriteiten van Milieudefensie voor de komende jaren: doorgaan met deze campagne o.a. via subsidie PostcodeLoterij, Kleine Hoefprint kaas structureel op de markt en mogelijk ook Kleine Hoefprint IJs, 10 pilots tussen akkerbouw, veeteelt en retail, onderzoek en kennisdeling, en pleidooi bij de politiek voor stimuleringsgelden voor innovatie, praktijkproeven en opstarten.

Hans van Kessel produceert als akkerbouwer een vele diversiteit aan gewassen, waaronder soja. Zij willen als NAV graag inspelen op de maatschappelijke wens tot Europese eiwitteelt. Het levert hen voordelen op zoals een extra rustgewas in de vruchtwisseling, 'gratis' stikstof-opname, diepe beworteling, fosfaatmobilisatie en biodiversiteit.

Door vrijhandelsbeleid is in de jaren 60 de importheffing op soja verdwenen en in de jaren 80 werden Europese productiesubsidies op eiwit afgebouwd. Sindsdien is het areaal eiwitten dramatisch gedaald en zijn de rassenveredeling en onderzoek naar productieverbetering stil gevallen. De huidige kostprijs is 700 Euro per ton, terwijl de opbrengst 350 euro per ton is. Hij stelt de volgende maatregelen voor: rassenveredeling, teeltoptimalisatie, EU-importheffingen op soja, in nieuw Europees landbouwbeleid: eiwit laten vallen onder de EFA-vergroeningspremie en gekoppelde productiesteun aan eiwitgewassen toestaan, en een keurmerk met hogere prijs voor dierlijke producten die gebaseerd zijn op Europees eiwit.

Conclusies

- De criteria van responsible soy (RTRS) zijn hetzelfde als van gangbare soja. Dus RTRS is greenwashing die problemen legitimeert in plaats van oplost.
- Overheidssteun is nodig om vliegwielen op gang te brengen voor teelt van eiwitten in West-Europa. Deze overheidssteun kan in de vorm van R&D-geld, importbelasting op soja en Europees Landbouw Beleid (groene + productie subsidies).
- Als we er voor kiezen is teelt van eiwithoudende gewassen voor veevoer in Europa - in plaats van soja-import - morgen rendabel!

Links

- Presentatie Tjerk Dalhuisen: http://www.gifsoja.nl/Gifsoja/nieuws/Artikelen/2014/3/3_Workshop_soja_en_eiwitteelt_in_Europa_op_Voedsel_Anders_congres.html
- Presentatie Hans van Kessel: <http://www.nav.nl/2014/02/van-soja-import-naar-eiwitteelt-in-europa/>

Workshop B8 (incl. D2)

Agroforestry- potential for Netherlands & Belgium / Permaculture as total design of agroecological systems

B8 : Agroforestry- potential for Netherlands & Belgium

Theme : Agroecology

Speakers : Mark Vonk (duinboer)

Kees van Veluw (Louis Bolk Instituut)

Wouter van Eck (Food Forestry Nederland)

D2 : Permaculture as total design of agroecological systems

Theme : Permaculture

Speakers : Kees van Veluw (Louis Bolk Instituut)

Fransjan de Waard (De Waard Eetbaar Landschap, Down2Earth)

Reports of workshops B8 and D2 are combined because of the close kinship of discussions and initiatives emerging in permaculture and agroecology. Principles of permaculture design were explained and their application illustrated for developing food production systems to be self-reliant, energy and mineral efficient and highly productive; examples are food forests and animal systems.

Food forests and agroforestry

The structure of a food forest is based on the nine layers or niches found in natural forests, each of which is consciously composed of species which are edible or otherwise functional to the system, planted for mutual support. A prima example of a young food forest in The Netherlands is Ketelbroek (www.foodforestry.nl) in Groesbeek. There is a huge interest among farmers to plant food forests. Except for bees, livestock is not yet integrated in food forests, but they can be mixed with strips of arable crops. Mark Shepard in the US developed a forest farm (www.newforestfarm.net) with rows of trees mixed with grass areas where dairy cattle, sheep and pigs can graze. Food forests produce a very diverse set of food products, but also biomass for energy production, timber, medicines etc. with a minimum of energy and mineral input. These systems improve soil fertility continuously.

Closely related are agroforestry farms designed for dairy cattle, where trees create a microclimate for the grass pasture to still produce, and also provide fodder and minerals for animals. Trees also pump minerals from deep soil layers to the surface etc. Dutch farmers are experimenting with single rows of fodder trees to supplement pasture production, see www.voederbomen.nl.

Animal systems

Integrated design using permaculture principles rapidly finds application in animal systems, with ecological intensification applied in grazing management which mimicks the dynamics of natural herds and animal behaviour. The practice of 'mob grazing' evolved from the restoration of large scale eroded grasslands, and is quickly gaining recognition. Herds of grazing animals are moved frequently (eg. daily) as a strategy for rejuvenating the grass layer - itself a polyculture of many species and varieties of grasses and herbs. A token example of this system is found on www.polyfacefarms.com, run by the innovative Joel Salatin. His system is way more elaborate, with laying hens following cattle herds to live on the larvae in the dung, using pig power to turn over deep litter beds after the winter, and rearing pigs in his woodlands, which as such are crucial elements in water and soil management.

Questions from, and discussion with the audience were covering a wide range, and spirited.

Conclusion and recommendations

1. Permaculture is a real and 'total' concept
2. Integrated design is about applying ecological principles, which works on every scale
3. We need to keep on learning from nature, and from each other

Contact information

- Mark Vonk, foddertrees-project: mark@duinboeren.nl Duinboeren: www.duinboeren.nl
- Wouter van Eck, Food Forestry Netherlands: www.foodforestry.nl
- Fransjan de Waard, Permaculture www.thuisopaarde.nl
- Kees van Veluw, Integration of livestock in permaculture, k.vanveluw@louisbolk.nl www.louisbolk.nl

Workshop B9

Can ecological entrepreneurship solve all problems? Or do we also need good government policies?

Theme : Fair Trade and Agricultural Policy

Speakers : Niek Koning (Agricultural economist, until recently Wageningen University)

Joop de Koeijer (farmer, 'Zeeuwse Vlegel' wheat)

Niek Koning started off by saying he was first going to tell us a story, and then ask some questions.

The story starts in 1992, when the Uruguay Round of international trade negotiations is concluded after 6 years of bickering. All countries in the world have agreed to reduce tariffs, which was going to make it easier to export products to other countries. A 'level playing field'? Well, the rich countries have created a loophole for themselves: direct payments were allowed for their own farmers. Direct payments are the rich man's instrument for protection. They were enshrined in the 1994 'Agreement on Agriculture'.

In 1996 the U.S. (with the Republicans in control in both houses) cashed: the new Farm Bill abolished the supply control program, to the joy of the agro-industry: wide scope for unlimited production and trade.

Of course the European agro-industry wanted the same, but under the agricultural Commissioner Franz Fischler the proposal was dressed up as 'social and landscape reform'. In 2003 he launched a new reform; his main political partners this time were the German Greens, headed by Renate Künast, who got strategic pre-information in every step. After the reform it became clear from an audit report that the environmental aspects were a sham and that the whole operation had been a mercantilist reform. They let themselves be tricked.

We have ended up in many unfair situations because of the free market. Prices for regular food are too low, so prices for organic food (involving more labour costs) are also too low. So organic will remain a niche market.

What to do about it?

1. Organic farmers work together with regular farmers and put pressure on the government together, to achieve good agricultural policies?
2. Go to the government alone, as organic farmers, and say: 'give me some extra money, for producing organically'? (not very realistic....)

Joop de Koeijer

His story starts at about the same time, around 1988, halfway a severe crisis in arable farming. There were surpluses in several products. In the case of milk this was solved by a quota system: you got a sort for fine for producing surpluses. For cereals the solution was different: the bigger the surplus, the more the price was lowered. Joop: 'In 1988 we had been lowering the prices year after year; many people ran up debts. Politicians told us there was no future for us in farming.'

Independent farmers organised themselves and asked for regulatory measures such as a limit to the number of acres that you sow with cereals, but there was not much chance of such policies in the rising neoliberal tide.

Emancipation movements also reached the countryside:

- young farmers protested against lowering prices and higher debts
- women's emancipation groups protested against the widening gap between producers and consumers.

Women's groups thought of a plan for 'Zeeland flail bread'. This bread was to be produced without fertiliser (nitrogen) or chemicals. Joop thought it would be impossible: low yield and not enough protein in the grains. But after experimenting, it turned out that the use of manure worked; it was a (European) top protein wheat.

They reorganised and certified the whole chain. BUT a shorter chain is not more economic. This flour cannot compete with flour from big silos.

Conclusion and recommendations

- Local chains are not more profitable
- Farmers need to organise themselves independently, e.g. form cooperatives, and look for coalitions in society
- The government is the only institute that can regulate the markets prices.

Links

This is a short version of the report, for the complete version (2 pages, including the discussion), see <http://aardeboerconsument.nl/artikelen/europees-landbouwbeleid-glb/14-02-21-wsh-b9-can-ecol-entrepreneurship-solve-all-problems-verslag>

Workshop B12

Stedelijke voedselstrategieën, nieuwe kans voor lokale voedseldemocratie?

Thema : Stadslandbouw en Korte Voedselketens
 Sprekers : Lara Sibbing (voedselstrategie gemeente Ede)
 Tanja den Broeder (Platform Eetbaar Amsterdam)
 Anke de Vrieze (Farming the City)
 Henk Renting (RUAF) (*moderator*)

Voedsel en de stad is een thema dat steeds meer belangstelling krijgt. Voorheen werd voedsel vooral gerelateerd aan landbouw en platteland, nu wordt het steeds meer gekoppeld aan stedelijke thema's als gezondheid, klimaat, ruimtelijke inrichting, educatie, etc. We zijn daarmee getuige van een omkerende trend. O.a. door schaalvergroting, toenemende wereldhandel en transport zijn stad en platteland steeds meer met de rug naar elkaar komen te staan.

Stedelijke voedselstrategieën kunnen de verbondenheid tussen stad en platteland helpen herstellen en versterken. Dit is een brede, wereldwijde ontwikkeling waarbij nieuwe organisatievormen ontstaan, zoals bijv. Food Policy Councils (Voedselraden) die diverse betrokkenen bij duurzame lokale voedselproductie en -consumptie vanuit praktijk, beleid, onderzoek en educatie bijeen brengen. Nederland loopt hierin zeker niet voorop, eerder zijn in steden als Londen, Toronto, Bristol, Malmö en Gent veelbelovende initiatieven opgezet. In Nederland zijn o.a. Den Haag, Groningen, Amsterdam, Rotterdam en Amersfoort actief.

Tijdens de workshop werden twee concrete Nederlandse ervaringen extra belicht, te weten Ede (door Lara Sibbing) en Amsterdam (door Tanja den Broeder en Anke de Vrieze). Waar in Ede vooral de gemeente de trekker is van een lokale voedselstrategie en burgers probeert te enthousiasmeren, zijn het in Amsterdam met name burgers die de boel in beweging zetten en moeite hebben om de gemeente mee te krijgen. De spanning tussen bottom-up en top-down speelt in alle gemeenten op verschillende manieren. Dit gaat ook samen met een spanning tussen reflectie en actie: eerst een heldere, gedetailleerde visie uitwerken (met als risico dat het bij praten blijft) of gewoon doen en spontaan van alles beginnen (met als risico dat coördinatie ontbreekt).

Over de rol van gemeenten werd gezegd dat dit zeker niet (alleen) om het bieden van financiële steun gaat. Gemeenten kunnen ook belemmeringen en onduidelijkheid wegnemen door informatie te verschaffen over bijv. benodigde vergunningen of waar elders kennis voor handen is. Bij veel gemeenten en ondernemende burgers leeft de vraag hoe je aan grond of ruimtes komt. Regelingen hierover zijn vaak complex, en dit is vaak een belemmering voor stedelingen die een voedselinitiatief willen starten. Aan het uitgeven van braakliggende grond zitten in de praktijk veel juridische en financiële complicaties en gemeenten denken vaak nog in de oude logica dat grond bedoeld is voor projectontwikkeling. Het is soms ook goed mogelijk om bij het opzetten van een initiatief langs de gemeente heen te werken, bijvoorbeeld door, bijv. door producent-consument samenwerking of door direct te linken met woningbouwverenigingen voor grond of met instellingen die lokale producten willen afnemen.

Conclusies en aanbevelingen

1. Het is belangrijk dat voedsel op de stedelijke agenda komt en als stedelijk beleidsthema wordt erkend.
2. Effectieve en democratische voedselstrategieën vragen niet alleen om initiatief en sturing van bovenaf, maar vooral ook om een wezenlijke rol van burgers en maatschappelijke organisaties.
3. Stroperigheid en bureaucratie bij gemeenten moeten worden bestreden, bijvoorbeeld door het opschonen en beter coördineren van regels en het organiseren van één loket als aanspreekpunt.

Links

- Over voedselstrategie gemeente Ede: <https://www.ede.nl/gemeente/actueel/nieuwsbericht/artikel/aanzet-tot-een-voedselvisie-ed-de-proef-tuin-voor-food/>
- Over 'Prototyping the food council' bijeenkomst georganiseerd door Platform Eetbaar Amsterdam en Farming the City: <http://eetbaar-amsterdam.wordpress.com/2013/12/13/spelen-dat-we-een-voedselraad-hebben-in-amsterdam/> en <http://farmingthecity.net/2013/12/report-prototyping-a-food-council/>
- Over CITYFOOD, project van RUAF en ICLEI over stedelijke voedselstrategieën wereldwijd: <http://www.iclei.org/our-activities/our-agendas/resource-efficient-city/cityfood.html>

Foto: Sander de Kraker

Foto: Joyce Fabrik

Foto: Sander de Kraker

Foto: Joyce Fabrik

Foto: Joyce Fabrik

Foto: Joyce Fabrik

Foto: Joyce Fabrik

Foto: Joyce Fabrik

Foto: Joyce Fabrik

Foto: Joyce Fabrik

Foto: Joyce Fabrik

Foto: Joyce Fabrik

Foto: Joyce Fabrik

Foto: Joyce Fabrik

Foto: Sander de Kraker

Foto: Sander de

Foto: Sander de Kraker

Foto: Sander de Kraker

Workshop CI Voedselcollectieven

Thema : Stadslandbouw/Korte Voedselketens
 Sprekers : Judith Vos (Voedselcollectief Amersfoort)
 Meike Vierstra (ASEED/Versvoko Grunn (Groningen))
 Patrick de Ceuster (Wervel, Voedselteams en CSA's in Vlaanderen)

Voedselcollectief Amersfoort is 3 jaar geleden gestart en bestaat nu uit 200 volwassenen (150 gezinnen) die afnemen van zo'n 15 leveranciers: groenten, zuivel, eieren. Ook wat gedroogd vlees.

Ze houden alles in eigen hand en werken (niet hiërarchisch) in een soort estafette:

- bestellijst (boeren melden voor zondag 6 uur wat ze kunnen leveren)
- bestelteam stuurt links naar de leden: de leden kunnen per computer bestellen, daar rollen lijstjes uit; de producten komen naar de loods per (oude) bestelwagen.
- uitdeelteam (do. ochtend)
- overige zaken

Mensen die mee willen doen moeten eerst naar een 'inpraattochtend' komen.

Er worden groothandels-prijzen aangehouden: win-win voor zowel producenten als consumenten.

10% is voor vervoer en de huur van de loods. Zie verder de presentatie en onderaan de link naar volledig verslag.

Versvoko Grunn: Opgestart zomer 2012. Ze werken vnl. samen met 1 leverancier: kooude kas 'de Keukenteuin'. Pakketten worden aangevuld met groenten van de groothandel. Er zijn 2 afhaalpunten. 'Men heeft liever een 'verrassingspakket' dan elke week te moeten nadenken over bestellingen. Leden hebben verschillende taken: financiën, coördinatie, inpakken en chauffeurs.

Patrick De Ceuster vertelt eerst over Wervel: Wervel is van oudsher (bijna 25 jaar) sterk in soja, heeft nauwe contacten met Brazilië. Later nam men ook de bevordering van hennepeteelt en agroforestry ter hand. Ze proberen daarmee boeren-syndicaten mee te trekken. Patrick: we pakken daarom win-win kwesties aan.

Het streven is naar eerlijke, kostendekkende prijzen voor de boeren toe te werken. Daarom stimuleren ze ook csa's.

Patrick was eerst actief in een voedselteam, (aflevering aan een lid van het team), waar hij de administratie en depot deed voor zijn team. Maar op den duur was men niet meer tevreden over de kwaliteit. Men is overgestapt naar een CSA waarvoor men een aandeel koopt (250 euro per jaar, en daarmee kan men zelf komen plukken / ophalen wat men nodig heeft (niet om in te vriezen!).

Zie onderaan; link naar volledig verslag.

Discussie

- iemand meldt dat men in de 'Garten-coop Freiburg' (<http://www.gartencoop.org/tunsel/member>) blind inschrijft en dat kinderen een percentage van 10x de leeftijd betalen.
- Workshop-monitor Greet: zie <http://aardeboerconsument.nl/2013-meer-uit-eigen-regio#buitenland> voor allerlei interessante constructies in het buitenland. Een internationale csa-organisatie is www.urgenci.net
- Men prijst Patrick: mooi: transparantie, en de prijs gebaseerd op de kostenanalyse (elders is de MARKTprijs leidend).
- Wat als er grotere investeringen nodig zijn? Patrick: die worden in het kostenplaatje opgenomen. En er wordt bij voorkeur zelf geknutseld.
- Initiatieven elders in Nederland meldde zich. Gegevens in de volledige versie van dit verslag

Aanbevelingen

- Het begint bij de mensen! Begin klein! (enkele producten / boeren; een kleine groep mensen)
- Wees transparant; leg uit waar de kosten vandaan komen, waarom we dit willen etc.
- Een netwerk nodig? Een plek waar je ervaringen uit kunt wisselen, maar ook praktische zaken als een 'besteltool'. Er is al een Voko uitwisseldag. Pas op voor een centraal orgaan; geen behoefte aan hiërarchie. Emails worden verzameld.

Links

- Voor volledige versie verslag (met ook foto's van Patrick) zie <http://aardeboerconsument.nl/artikelen/korte-ketens/14-02-22-wsh%20voedselcollectieven-uitgebreider-verslag-2>
- Presentatie van Judith: <http://aardeboerconsument.nl/artikelen/korte-ketens/14-02-22-wsh-voedselcollectieven-judith-1>
- Presentatie van Meike: <http://aardeboerconsument.nl/artikelen/korte-ketens/14-02-22-wsh-voedselcollectieven-pres-meike>

Workshop C2

Connecting cycles, upscaling short food chains

Theme : Urban Agriculture and Short Food Chains
 Speakers : Han Wiskerke (Rural Sociology Group, Wageningen UR)
 Sandra van Kampen (Urgenda Foundation)
 Dirk van Uiter (Veld en Beek - Biologische boerderij)
 Henriette Nijman

1. Han Wiskerke, Rural Sociology WUR.

The research and projects by the Rural Sociology Group of the WUR are mostly funded by the European Committee. Different projects have been completed, such as:

- SUSCHAIN: On marketing of sustainable agriculture
- COFAMI: A project that encourages collective farmer's markets initiatives.
- FOODLINKS: Linking science, policymaking and CSO's.
- SUPURBFOOD: Towards sustainable modes of urban and peri-urban food supply.
- Transmango: Assessment of the European nutrition security.

On regional food cycles: The scaling up of regional food structures is difficult due to a lack of medium sized process and distribution facilities. One can only speak of regional food structures if the cycles involved are closed, which can be gained by (amongst other) improving waste management.

2. Sandra van Kampen, Urgenda.

Urgenda is an organisation that strives for innovation and sustainability and focuses mainly on the acceleration of sustainability.

People are in a paradigm shift, everywhere in society they are organising themselves in different ways, such as carpooling and the collective purchase of solar panels or food. The most important incentive for people to do this, is to be independent.

Notes on regional food chains and initiatives:

- The closing of cycles should be strived for
- The social component makes it fun
- Returning the people's trust in the food chain
- The consumer gets fresh and cheap foods
- The farmers get a good price, and feedback on their products

Examples:

- Lazuur food community, a cooperation in Wageningen
- Vegetableclub in Bussum
- The Soestermarkt
- Food coop in Amsterdam.

Conclusion: is the tipping point near? No one knows exactly how large the movement is, but it is big!

3. Dirk van Uiter & Henriette Nijman, Veld & Beek.

Veld & Beek is an organic farm cooperation in the municipality of Renkum, with a unique sales system:

Five cooling trucks are located throughout the region. Customers can pick up their products using their own key of the truck. They can take what they need and write it down, and will later be billed. The company cannot survive without the help of 50 volunteers.

V&B also focuses on closing regional cycles, and their main goal is the nitrogen-cycle. As a solution, they plant clovers, which fixate nitrogen, and they feed these to the cows. The farm also uses heat from the earth and solar panels as alternative sources of energy.

...text continues on next page

Workshop C2 (continued)

Connecting cycles, upscaling short food chains

World Cafe

During the World Cafe people are split into groups that each will discuss a given statement. They will write down their finding, ideas and opinions and will then switch to another table with another statement.

People seem enthusiastic and are discussing and talking freely. All groups seem to have quite some results in both rounds, perhaps with some help of the speakers who are walking around, joining in conversation and discussion and offer advice.

What follows are the statements and the resulting text (written on a tablecloth for each table):

1. Short food chains are difficult to upscale due to the lack of infrastructure to process and distribute on that scale.
 - Should the focus be on upscaling one initiative or could they cooperate?
 - How to acquire resources? Possibly through human input such as crowdfunding.
 - Construct associations of all the initiatives.
 - Provide pick-up locations for short food chains, as done at Veld en Beek. Perhaps the government can play a role in creating such locations.
2. Connecting cycles, for instance the composting of human excrement for agricultural purposes, is a scenario that should be considered seriously due to the depletion of inputs such as mineral phosphate.
 - Attention should be paid to potential adverse effects on the soil.
 - The "sense of urgency" is lacking.
 - Start testing zones that are exempt from laws and regulations to enable testing.
3. Municipalities and provinces can speed up the move towards short regional chains.
 - Municipalities have to know which departments deal with this.
 - Public servants have to be educated in facilitation processes.
 - Urban garden plots should, if possible, be offered for free or together with the municipality.
4. 2014 is the year of foodcooperatives.
 - Can they serve as an alternative to foodbanks?
 - Should the price be an important driver?
 - Perhaps take on board petting zoos in the these initiatives.
 - Will it become an alternative for supermarkets or will it remain a niche?
5. For effective regional food chains active citizen participation is necessary.
 - Supermarkets will have a more difficult time with more regional food chains.
 - Yes, citizen participation, but in combination with professional initiatives and entrepreneurs.
 - More attention to initiatives such as Veld & Beek would lead to more citizen participation.
 - Is the government needed for the establishment of more short food chains and regional systems?
6. Think of ways to make regional food chains accessible and with a low threshold for the consumer.
 - Don't only make them for the elite.
 - More awareness about how to organise it. How to collect this information.
 - Time saving and convenience. The cooling cells of Veld and Beek are a good example.
 - One market with all products.
 - Professionals to the city, at the initiatives.

Since everyone was deeply engaged in the discussion, it ran a little late and the room emptied quickly after this conclusion. A successful workshop.

Workshop C3

Family Farmers and Agroecology

Theme : Agroecology

Speakers : Jan Douwe van der Ploeg (WUR)

Piet van IJzendoorn (farmer, Zonnehoeve)

Corneel van Rijn (farmer, Buitenverwachting)

ILEIA and OtherWise (facilitation)

This year 2014 is the International Year of Family Farming. While in many parts of the world many farmers are going out of business, the number of multifunctional family farms (farms that combine agricultural production with other socio-economic activities) is increasing, showed Jan Douwe. This can include engaging in local markets, such as the direct sale of products to customers, landscape maintenance, and on-farm activities such as a camping. Multifunctional farmers also use agro-ecological practices that keep their soil healthy. For example, by applying manure of high quality on their fields, they maintain and use numerous crucial organisms that live in the soil- this is the so called 'invisible food web'. A living soil with a healthy food web allows for the efficient uptake of nitrogen by crops or grass, which catalyses a virtuous cycle of positive effects, as illustrated below.

Figure: Positive cycle of effects in agroecological dairy farming

Jan Douwe then explained that in contrast to farming that is purely profit-driven, agroecological family farmers seek and achieve growth differently. Instead of obtaining external financial capital (and high debts), they use ecological capital, pluri-activity and cooperation. This lowers their costs and dependency on local markets, and has many empowerment effects both for the farmers and for consumers/ citizens.

The multifunctionality of this 'new' type of farms is evident in Piet van IJzendoorn's biodynamic farm in Flevoland. It is a mixed farm with cows, horses, grain and vegetables, and also functions as a care-farm for people with mental problems. The cattle graze in natural areas and play a role in maintaining the landscape. The farm seeks to close nutrient cycles, e.g. by using cattle manure for crop production. Many goods are processed and sold on the farm, for example in the farm's own bakery, or through the internet.

Corneel van Rijn and his brother are the 6th generation of dairy farmers in his family who run the farm Buitenverwachting near Leiden. They have a herd of 40 cows of the traditional 'Blaarkoppen', a robust regional breed. The family also has sheep and rabbits and sells dairy products on the farm. Every Saturday, the farm is open to visitors and customers ('who often become friends', as Corneel added). In this sense, the family is very 'entrepreneurial', but seeking profit is not the main driving force. Corneel has a dream to bypass supermarket chains such as Albert Heijn that often exploit farmers by keeping prices extremely low. His dream is to create a place where different farmers come together to sell their products. This would be to the benefit of both for them and for citizens.

The workshop concluded that multifunctional, agroecological family farming is (re)emerging and holds great promise for the future.

Take home messages

- When the connection between farmers and citizens are strengthened, citizens see, know and co-shape production;
- Multifunctional agroecological farmers are strong, resilient and the main carrier of food security in the future;
- We have a dream: the farmers' supermarket!

Links

For more information about family farming, see Farming Matters special issue: <http://www.agriculturesnetwork.org/magazines/global/family-farming>

Workshop C5

Permaculture/foodforestry: to share or to spare, that's the question

Theme : Fair Trade and Agricultural Policy
 Speakers : Maaïke Hendriks (Both Ends)
 Roos Nijpels
 Koen Kusters (Wereld in Woorden)

Current discourses on food, energy and environmental crises revitalised the classic debate of 'sharing' or 'sparing' of biodiversity and production in landscapes, including forests. Where the proponents of 'sparing' see an answer in the clear segregation between production and conservation, proponents of the 'sharing' believe that these two functions of forests can go hand in hand in piece.

Rich Forests initiative finds itself halfway between the two ends of the sharing and sparing debate. This initiative takes the rehabilitation of degraded areas through analog forestry as a starting point and works towards sustainable production in multifunctional forests. As a matchmaker, Rich Forests connects people from a wide international network of local producers, forestry experts, entrepreneurs and investors and facilitates business-models for forest restoration and trade in non-timber forest products.

Up to date Rich Forests has been the driving force behind several viable business models like the trade in wild-honey from natural forests in Indonesia and the large scale tea production in restored forests in Sri Lanka. The latter has proved that the production increased in volume and quality when tea is cultivated in the rehabilitated sub-forests and soils. However, the same approach could also be applied in temperate or desert climates as Analog Forestry is based on the principle of mimicking the structure and ecological functions of climax forests or ecosystems (like savanna). It is thus not bound to a specific area and can be applied anywhere where we know enough about the original state of a forest/ecosystem.

Still, the initiative also encounters several challenges and a main point of discussion is whether Rich Forests should target agri-businesses. Is sustainable production of and profits from NTFPs and Forest Garden Products possible at a scale that is interesting for agri-businesses? Are investors and businesses willing to invest in restoring degraded areas and forests? Moreover, are local producers interested in Forest Garden Products and able to meet their short term needs while waiting for the recovering of forests and soils?

There are no clear cut answers to these questions, although sporadic cases and evidences exist. The task that lies ahead of Rich Forests is to generate evidences to prove that increases in productivity, profits and bio-diversity can be mutually reinforcing. Only then businesses, investors and local producers will be convinced that commercial and environmental goals can co-exist. Yet, a bigger challenge is to change our mindsets and to take for granted that environmental considerations are part of production process and costs. It is this shift in mindsets that will make or break Rich Forests or any other initiative that aims for sustainable (food) production.

Take home messages

- Innovative agro-ecological methods need convincing facts and figures to convince agri-businesses about the increase in production and quality.
- Analog Forestry and the Rich Forests methods could be applied anywhere.
- A mind shift is needed to include biodiversity as part of production systems.

Workshop C7

Land concentration, land grabbing and people's struggles in Europe: the need for action and options for change

Theme : Land Rights
 Speakers : Sylvia Kay, Agrarian Justice programme, Transnational Institute (TNI)
 Astrid Bouchédour, FIAN Belgium
 Camiel Donicie, FIAN Netherlands (*moderator*)

Land issues are rarely considered to be a problem for Europeans, or cause for people's struggles in Europe today, as it is elsewhere in the world – at least in the emerging literature on contemporary global land enclosures. But is this really the case? New research carried out by the European Coordination Via Campesina and the Hands Off the Land Alliance (TNI, FIAN, IGO, FDCL) on the land question in 13 European countries shows that land concentration, land grabbing, and land 'artificialisation' in Europe is growing at an alarming pace. What are the implications of these trends for small producers, young farmers, and aspiring farmers? And how can new policy tools – such as the FAO Tenure Guidelines – help to reform land governance in Europe and bring about equitable access to land and natural resources? This workshop provided an opportunity to discuss burning land issues in the European context and work together towards practical solutions for change.

Burning issues discussed

1. Europe is experiencing tremendous and rapid land concentration.
2. This is leading to the disappearance of Europe's small farmers; from 2007-2010 small farmers lost control of an area of land equivalent to Switzerland.
3. Land grabbing is taking place in Europe, especially in Eastern Europe.
4. CAP subsidies are a major driver of land inequality in Europe – a small elite is capturing the majority of subsidies. Subsidies go disproportionately to major corporations. Subsidies tied to production could further exacerbate this trend.
5. Artificialisation of land is a term used to refer to the loss of agricultural land (often prime agricultural land) to non-agricultural activities. 'Urban sprawl' is a closely related phenomenon but artificialisation may also describe other kinds of development in formerly agricultural areas.

Options for Change and take home messages

The FAO Voluntary guidelines on the responsible governance of tenure of land, fisheries and forests in the context of national food security should not only be applied in the Global South, but also in Europe. They were adopted by member states in May 2012 and now in the implementation phase. These are the first international guidelines to apply a human rights approach and civil society played a key role in the development and drafting of these guidelines. In the Netherlands there will be a national multistakeholder platform to discuss the implementation of the Guidelines – the platform will include NGOs & civil society organisations as well as government and other stakeholders. This platform can be a tool to identify problems, provide guidance, reverse trends, and guarantee equitable access to land.

A bottom-up initiative are land banks. They could improve access to land for young farmers or people who want to go into farming without having inherited land. These are non-profits buying, holding, and renting land until young farmers are able to buy it. Land banking initiatives are starting in several countries. French Example: Co-operative. People buy shares for about 100 euro, co-op buys land and rents it to farmers on an indefinite lease with a requirement for organic production. Currently 100 or 120 farms in Europe are operating on this model so, while it is great it is so far only a very small-scale solution. Shared in the co-op are 5 year shares and do not pay dividends but are tax deductible.

Links

- <http://www.tni.org/briefing/update-land-concentration-land-grabbing-and-peoples-struggles-europe>
- www.tni.org
- www.fian.org
- www.fian.be
- www.fian-nederland.nl

Workshop C8

Seed freedom and the EU seed law

Theme : Seeds and Biodiversity

Speakers : Vandana Shiva

Ivan Mammana

Elly Janssen (ASEED)

Vandana Shiva

The right to use your own seeds is a fundamental right. The seed freedom is intimately related to food freedom. Owning the creation of nature by shifting genes is wrong in all forms, including any law or compulsory regulation to privatize the intellectual and biological commons through patents and breeders rights. In the era of seed freedom the big challenge is to deal with laws that impose uniformity and monopoly. It is bad science to impose uniformity in a world that can only produce sustainably through diversity. Every dictatorship has used uniformity. Uniformity is totally against the law of nature. The real law of the seeds has to be based on biodiversity and resilience, on reclaiming the commons. The world needs free sharing of seed and the growing of good food through good seed. And that is something we will do and have to be doing until the seeds are free and we are free. Seeds need to evolve, not be kept in a frozen seed bank. Bring the seeds back to life and back to the people. We can't leave seeds to the chemical industry who only know the laws of profit and destruction. 70% of the food is grown by small farmers, 30% is industrial. They are the niche, how can they dictate the food system and claim monopoly? Seeds are too precious to humanity. Food comes from sun, seeds, soil and our work. All creative action at the local level. I don't fear, it's from love that my energy comes. Celebrate the earth family, celebrate biodiversity and reclaim the seeds. The fight for seed freedom continues in the tradition of Gandhi, Martin Luther King and Nelson Mandela. That tradition can never be extinguished.

Ivan Mammana (ASEED)

In the 90's the chemical industry arrived on the seed market. Since then we have seen a strong concentration. Now the top 5 companies control 62% of the seed market. In the case of maize, just 5 seed companies control around 75% of the EU market share. In the case of sugar beet, just 4 companies control around 86% of the market and 8 companies together control 99% of EU market. In the vegetable sector for example, 95% of the market is controlled by a mere 5 companies. Only the agro-chemical/seed company Monsanto, in 2008, controlled around 24% of the EU seed vegetable market. The question is therefore: is the EU seed market really as diversified as the European Commission wants lawmakers and the general public to believe? Or is this market in fact transforming rapidly from a seed sector with a large number of competing small firms and farmers into an oligopoly, increasingly dominated by a small number of transnational agro-chemical-seed firms? See presentation.

Elly Janssen (ASEED)

Main objections to EU seed law 2013: bad for biodiversity + increased market concentration.

- regulation applies to ALL SEEDS SOLD, not just the few hundred main agricultural
- naturally heterogenous, open pollinated seeds do not comply with criteria and cannot be registered.
- registration is too complex and too expensive for small businesses/farmers: illegalising trade.
- when adopted this EU law is model for regulation in other parts of the World.

The EU Seed regulation is turned down by Agricultural and Environmental Commission plus EU Parliament itself (feb 2014). EU Commission can withdraw proposal but also produce a new slightly altered version to the new parliament.

Conclusions

Get active, create platforms

1. Celebrate the fact that we can grow food. Plant gardens of hope everywhere.
2. Save and swap seeds. Let seeds of freedom speak everywhere.
3. Localize our food system. Change buying, start growing. At home, in schools, hospitals, companies. Celebrate the diversity of crops and healthy soil.
4. Deal with wrong laws and threats together. Change the course of discussion.

Links

- <https://seedfreedom.in/>
- Occupy the Seed, by Vandana Shiva: <http://www.permaculture.co.uk/articles/occupy-seed-vandanas-call-seed-freedom-free-seed-saving-ebook>
- Powerpoint on seed concentration (attached)

Workshop C9

Bijeninsecticide-vrije akkerbouw; dat kan met agrobiodiversiteit

Thema : Zaden en biodiversiteit

Sprekers : Merijn Bos (Louis Bolk instituut)

Herman van Bakkem (Greenpeace)

Deze workshop begint met twee presentaties over de huidige problemen met bijensterfte en bestrijdingsmiddelen gebruik door Herman, daarna vertelt Merijn meer over het project Bloeiend bedrijf waarin hij samen met boeren werkt aan bloemrijke akkerranden en het terugdringen van middelengebruik. De workshop eindigt met een korte discussie over hoe we meer bloeiende akkerranden in Nederland kunnen krijgen.

Bijen in de problemen – Herman

Het gaat slecht met de bijen. Normaal gesproken ligt de wintersterfte onder bijenvolkeren rond de 10%, de laatste 10 a 15 jaar hebben we te maken met een wintersterfte rond 20 á 25 % van de volkeren. De redenen achter de bijensterfte zijn complex: Bijen hebben honger (door gebrek aan bloemen en geschikte plekken om te leven op het platteland), ze zijn ziek (door bijvoorbeeld varroa en nosema) en ze worden vergiftigd (door bestrijdingsmiddelen zoals neonicotinoïde insecticiden). Deze drie redenen versterken elkaar: vergiftigde bijen worden eerder ziek of raken de weg kwijt tijdens het zoeken naar voedsel waardoor ze honger krijgen. Het verdwijnen van de bijen is een groot probleem: ongeveer 70% van de belangrijkste voedselgewassen wordt bestoven door insecten, in de natuur wordt 60 tot 90% van de planten bestoven door insecten. Het gaat slecht met de bijen, maar ook met hommels, wilde bijen en andere insecten. Ook een aantal vogels en vlinders, met name die verbonden zijn aan agrarische landschappen, zijn in slechte omstandigheden. De landbouw zorgt voor veel schade aan biodiversiteit. De middelen die slecht zijn voor de bijen zijn veelal systemische middelen. Ze worden opgenomen in de planten, waardoor alle delen van de plant giftig worden. De middelen worden ook toegepast als zaadcoating dus de planten bevatten altijd gif, of er nu een plaag is of niet. Een aantal van de neonicotinoiden zorgt voor grote vervuiling van het oppervlaktewater in Nederland. Imidaclopridvervuiling in bijvoorbeeld het Westland overschrijdt vaak normen voor schoon water. Na veel wetenschappelijke studies, is de politiek nu in beweging. In Brussel zijn beperkingen opgelegd voor 4 middelen (in Nederland blijft meer dan 85% buiten schot). Ook staatssecretaris Dijkema werkte aan een actieplan voor de bijen in Nederland. Maar dit is bij lange na nog onvoldoende om de bijen en andere insecten te helpen. Greenpeace pleit voor meer insecticidevrije landbouw en de bevordering van agro-ecologische landbouw. Een heel goed voorbeeld hiervan is het project Bloeiend bedrijf.

Agro-ecologie, geïntegreerde plaagbeheersing en bijen - Merijn

Bloeiend bedrijf werkt met boeren samen aan bloemrijke akkerranden die natuurlijke vijanden aantrekken en zo een plaats hebben in geïntegreerde plaagbestrijding.

Het middelengebruik in de agrarische sector, met name de akkerbouw, is hoog. Bijvoorbeeld een gewas als aardappel wordt behandeld met grote hoeveelheden fungiciden en insecticiden en dit is veelal 'preventief' gebruik. Het is dus een kans om boeren meer 'curatief' te laten werken. Akkerbouwgewassen kunnen vaak veel meer plaagdruk hebben dan boeren zelf denken (ook de handleiding van bestrijdingsmiddelen geeft vaak een veel hogere plaagdruk als drempel om maatregelen te nemen).

Bij geïntegreerde plaagbeheersing werkt de boer met een palet aan verschillende maatregelen tegen plagen en grijpt pas in met chemische middelen als de schadedrempels worden overschreden. Daardoor krijgen natuurlijk vijanden van plagen veel meer kans en helpen ze een handje in de onderdrukking van plagen. In Nederland leven zo'n 19.000 insectensoorten, waarvan er slechts 100 een landbouwplaag zijn. Een groot aantal van deze insecten is de natuurlijke vijand van plaaginsecten.

In het project Bloeiend bedrijf werkt Merijn en het LBI samen met (gangbare) boeren in het aanleggen van bloemenstroken, het monitoren van plagen en natuurlijke vijanden en het beter leren begrijpen van het werken met natuurlijke plaagonderdrukking. Bloeiend bedrijf werkt samen met ZLTO en een groot aantal lokale en regionale agrarische natuurverenigingen. Er is onder boeren veel belangstelling om mee te doen aan het project; in 2013 namen 570 boeren deel. Tijdens studiedagen leren boeren ook van elkaar; uitwisseling van ervaring is een drijvende kracht van Bloeiend bedrijf. Het advies over gewasbescherming dat wordt gegeven aan boeren is ongeveer voor 67% afkomstig van bedrijfsvertegenwoordigers – de verkopers van de middelen. Voor 85% van de deelnemers is Bloeiend bedrijf de enige informatiebron over natuurlijke vijanden en geïntegreerde plaagbeheersing. 67% van de (gangbare) deelnemers aan Bloeiend bedrijf heeft minder insecticidengespotten en de kennis van boeren over nuttige insecten is enorm vergroot. Het enthousiasme onder de boeren is enorm; 95% van de deelnemers wil verder met het project.

Discussie

Na wat verduidelijkende vragen praten we met elkaar door over de vraag hoe we meer boeren kunnen betrekken bij Bloeiend bedrijf en andere projecten die gebruik maken van agro ecologie voor minder middelen gebruik. Belangrijk in de discussie is de bron van informatie voor boeren. Krijgt de boer zijn advies van de middelenindustrie of van een onafhankelijk wetenschapper en boerencollega's? Sommige deelnemers in de workshop willen zelf graag de boer op. In een eigen netwerk met boeren spreken, er liggen klinkende resultaten, nu komt het aan op uitbreiding van het initiatief.

Workshop C12

Nieuwe meentes als verbinding tussen stad en ommelanden?

Thema : Stadslandbouw en Korte Voedselketens

Spreekers : Gert Jan Jansen (Hof van Twello)

Henk Renting (RUAF) (*moderator*)

De workshop werd ingeleid door Gert-Jan Jansen die inging op de ervaring van hemzelf en partner Laurette van Slobbe met het opzetten van het kleinschalig bedrijf Hof van Twello nabij Deventer in de afgelopen 10 jaar. Hij ging puntsgewijs in op de drijfveren en uitgangspunten van de strategie om een kleinschalige bedrijf levensvatbaar te maken. Een eerste overweging was onvrede met bestaande productiesystemen zoals gangbare landbouw, streekproductie en gecertificeerde biologische landbouw die of niet duurzaam zijn of anderszins tekortschieten. EKO en streekproducten zijn geen alternatief gebleken en “just another taste in the world market” die bovendien vooral een kleine groep koopkrachtige consumenten bedienen.

De kern van de aanpak van het Hof van Twello is het kleinschalig produceren van een goede kwaliteit voedsel, terwijl tegelijkertijd de kostprijs in de hand wordt gehouden. Verschillende deelstrategieën dragen daar toe bij, zoals het produceren in en rendabel maken van een aantrekkelijk landschap en biodiversiteit op het bedrijf (o.a. kleinfruit geïntegreerd met houtwallen).

Ook werken met korte ketens en het direct betrekken van consumenten helpt de kostprijs te verlagen, er is minder geld nodig voor logistiek en PR. Door zelf producten te verwerken (oa. drogen, fermenteren) en vermarkten wordt ook toegevoegde waarde op het bedrijf behouden.

Het creëren van nieuwe relaties tussen boer en burger speelt een belangrijke rol in de aanpak van het Hof van Twello, voortbouwen op het historisch concept van de “meente”. Meentes waren gemeenschappelijk gebruikte stukken grond in eigendom van een grootgrondbezitter, de kerk of overheid, die bewoners mochten gebruiken voor het verzamelen of telen van voedsel, weiden van vee of het verzamelen van hakhout. In ruil moesten ze de wegen, sloten en houtwallen onderhouden. Het Hof van Twello heeft een moderne variant opgezet in de vorm van een “meente moestuin” waarin mensen gratis grond, compost en mest krijgen in ruil voor het betalen van 50% van de grond voor de winkel van Hof van Twello. Van de opbrengst in de winkel krijgen zij de helft. Een win-win waaraan nu, na 4 jaar, al meer dan 40 mensen deelnemen. Dit orgt er ook voor dat biologische geteelde producten véél goedkoper zijn dan gebruikelijk in de eco-sector. Het meente concept past in de visie die het Hof van Twello heeft voor het opbouwen van een nieuwe economie.

In de discussie werd veel aandacht besteed aan de rol van stad-land relaties in het levensvatbaar maken van kleinschalige bedrijven zoals het Hof van Twello. Terwijl er aan de ene kant kritiek was op sommige vormen van stadslandbouw die zich vooral op educatie en hobby richten, werd door anderen gesteld dat diverse vormen van stadsgerichte landbouw in de stad, in de stadsrand en nabij de stad veel aan elkaar kunnen hebben. Zo kunnen voedselinitiatieven in de stad aandacht vragen en publiciteit bieden voor kleinschalige producenten rond de stad. Ook werd besproken hoe initiatieven als het Hof van Twello kunnen worden uitgebouwd, waarbij werd gesteld dat opschalingsmodellen nodig zijn die niet de groei per bedrijf concentreren maar een groeiend marktaandeel bereiken door nieuwe kleinschalige bedrijven toe te voegen.

Conclusies en aanbevelingen

1. Het is van groot belang om een toekomstperspectief te creëren voor kleinschalige bedrijven.
2. Het slaan van een brug tussen burger en boer, en stad en platteland, helpt om dit perspectief te creëren.
3. Boeren moeten leren creatiever te zijn en er is veel winst te behalen in het uitwisselen van ervaringen tussen vernieuwende bedrijven.

Links

- Over het Hof van Twello: <http://www.hofvantwello.nl/>
- Over het boek van Gert Jan Jansen “Kleinschaligheid als alternatief. Nieuwe Meentes in een nieuwe economie”, zie: <http://www.janvanarkel.nl/nieuw/kleinschaligheidalsalternatief.html>

Workshop C16

Agroecology: lessons learnt in the Netherlands

Theme : Agroecology
Speakers : Katrien van't Hooft (Dutch Farm Experience)
Jan Wieringa

Field visit to dairy farm Veld en Beek in Doorwerth

With a group of twenty Dutch and international participants we travelled in small buses to the nearby farm Veld en Beek (Field and Stream). Here Katrien van't Hooft, Dutch veterinarian from the company Dutch Farm Experience' provided interesting information on the background of Dutch dairy farming and the relevant lessons for the sustainable development of this sector in other countries.

Afterwards farmer Jan Wieringa presented his farm, which he runs together with his wife Marijke van Domburg. They consciously keep the traditional dual-purpose Blaarkop breed cows for the production of milk and meat. In the winter the cows are housed in an open stable, which in the summer can be used for the production of tomatoes. The cows are kept under a certified organic production system, and run in the surrounding natural grazing areas.

Veld en Beek is not only an organic dairy farm. It also enhances sustainability in other ways. For example, the farm roof is filled with solar panels as the main energy source of the farm. But by far the most unique element is the marketing system: the farm directly delivers to around 1500 consumers that have organized themselves as the cooperative movement Veld en Beek. This cooperative owns cooling units in four surrounding villages, where members can pick up the dairy products and meat from the farm day and night with their own key.

After the interesting explanation we could go round the farm and see the Blaarkop cows and the open stable with our own eyes and buy fresh dairy produce.

Links

Dutch Farm Experience: <http://www.dutchfarmexperience.com/>

Workshop C17

Down2Earth

Thema : Agro-ecologie

Sprekers : Jan Diek van Mansvelt (emeritus professor Ecologische Landbouw WUR)

Paul van Ham (Down2Earth)

Down2Earth wil een beweging op gang te brengen waarin alle mensen en organisaties die staan voor een gezonde bodem met elkaar zichtbaar zijn, en zo een maatschappelijke factor worden. Daarvoor kunnen we kiezen: tussen:

Duurzaam (de bodem verbetert door de land-bouw) of Industrieel-ego-economisch (de bodem erodeert door agro-industrie)

Bij elke aankoop beseft de consument :

- Als ik dit product koop (x) draag ik er aan bij dat de bodem kapot gaat, waardoor gewas en vee ziek worden en er steeds meer kunstmest en gif nodig is.
- Als ik daarentegen dit product koop (y) draag ik er aan bij dat de boer de bodem steeds gezonder en vruchtbaarder maakt. Dan zijn de gewassen en het vee ook gezonder en de consumenten dus ook.

Want de bodem verzorgen doe je voor iedereen. Hoe leeft de bodem bij jou?

Met email, Facebook en persoonlijke contacten, mensen en organisaties werven die zelf, en vervolgens elk met hun netwerken, hun stem willen laten horen ten gunste van bodemopbouwende Land-bouw.

Acties die we in gang gaan zetten zijn:

- Bedrijven en instituten benaderen om hun steun op de website te krijgen.
- Beginnen met 'groene' bedrijven en 'groene' instituten (NGO's).
- Daarna maatschappelijk en cultureel actieve bedrijven en instituten, inclusief de voedings- en gezondheidssector.
- Door telkens een slagje groter te gaan kan de volgende doelgroep zien hoeveel steun er al is van de eerdere doelgroepen, en zo gemotiveerd worden om ook mee te doen.

Mensen kunnen mee doen door:

- op de website met je naam je steun te betuigen
- er met elkaar en anderen over te praten, die ook hun steun geven
- er in winkels naar te vragen
- er bij boeren, tuinders, fruittelers etc. naar te vragen
- de goed verbouwde producten te kopen
- er in hun politieke netwerk op aan te dringen de landbouwpolitiek serieus duurzaam te maken (primair bodemvriendelijk, t/m landschap)
- er in hun wetenschappelijk netwerk aan te werken

Wie heeft andere ideeën om het "gezonde bodem netwerk" in Nederland zichtbaar te maken. Down2Earth omdat:

- Een gezonde vruchtbare bodem de basis is voor ons bestaan
- Kringlooplandbouw, met passende grondbewerking, vruchtwisselings-, beweidings- en bemestingsregimes, maakt de bodem vruchtbaarder dan hij was
- Duurzaam vruchtbare bodems leveren ziektevrrije gewassen die voldoende gezond voedsel leveren & gezonde dieren (zowel landbouwhuisdieren als ecosysteemdieren, ook in bodem en landschap)
- Zulke bodems zijn rijk aan humussoorten en soorten bodemleven, met veel meso- en micro-organismen. Zij verteren vlot gewas- en wortelresten, houden mineralen en water vast en voorkomen uitspoeling
- Zo produceert gezonde landbouw gezond voedsel
- Als de landbouw in die zin gezond is, met een vruchtbare bodem onder een divers agro-ecosysteem, gedijen daarin ook kruiden, struiken en bomen, elk op hun eigen plaats en met een eigen specifieke bijdrage aan het ecosysteem.

Ga naar www.down2earth.nu en meld je aan.

Of Facebook

Workshop C18

Land Rights, Bio-cultural Heritage and Traditional Knowledge of Indigenous Peoples

Theme : Land Rights

Speakers : Quetzal Tzab (Indigenous Movement) (report)

It was a very nice group around 25 people from students to professionals, the intentions were great. I did start my presentation by saying that I will put more attention to the history of the UNDRIP. (I also did say that if someone want to ask something about Traditional Knowledge and Bio-cultural heritage I am also open for that). United Nation Declaration Rights Indigenous Peoples started at the 80's. After that I explained why 'Peoples' and not 'People' and the controversial sides of the word as well the word 'Indigenous'. That in fact has to be seen as a Legal Term "Indigenous". After that if peoples of communities want to call them different is also okay. The challenge is how to integrate the Indigenous Rights in the Human Rights, because in certainly aspects both conceptions crash each other. The conception of Indigenous Rights is more a broad way of seeing Human Rights since these also include Lands Rights, Territory Rights, Biodiversity and Human Dignity-aspects. These are NOT included in the Human Rights. At the end using Indigenous Rights is trying to open the doors to a broad way of understanding Universal Human Rights an open dialogue to Inter-culturalization; Open and Transparent.

Nowadays land grabbing and water grabbing are one of the most common violations to the UNDRIP, such as the exploitations of megaprojects. The blind eyes of the governments to this are only a few of the causes that indigenous peoples are confronted with. The paradox is that now that the Normative and Jurisprudence becomes more known in all the countries, the more difficult it is to make it right. Indigenous Rights are in the conjunction of the implementation. Even as they are being recognized; the Undrip as an International Declaration is still not respected by most countries. The UNDRIP provokes a new development in the Human Rights that nowadays we are seeing in our everyday life's. For Indigenous Peoples the UNDRIP is a very significant advance in the recognizing of the Rights to keep their territories, lands, resources, traditions, culture and language, which in the Indigenous Cosmo vision is all one. One of the tools that have to be used to approve the approbation of Indigenous lands is the "Free, Prior informed consent".

Since 2001 there have been new sentences on behalf of Indigenous Peoples. For example, the Awas Tingni case and since then 6 relevant sentences has being dictate form 2005 till 2012.; two against Paraguay (Yakye Axa and Sawhoyamaya), two against Suriname (Moiwana and Saramaka) and one to Ecuador (Sarayaku). Thanks to these sentences from different courts, they recognize this Consuetudinary Law. As from 2012 till nowadays many other courts have being using this Consuetudinary law on behalf of Indigenous peoples around the globe. But: the Politic Interest and the Transnationals Interest are BIG. We see for example Bello Monte in Brazil, where the government was blind to the UNDRIP. Even they did put some pressure to the Inter American Court by taking out the subsidy's to the court. After that spoke about the visions of Indigenous Peoples and Agroecology and how the Bio-cultural Heritage is working for indigenous peoples.

Nowadays Indigenous peoples are being pushed more and more to lands where it is not possible to live. Where the water is polluted and the land is dry. The Rights have been losing their Legitimacy, because the governments and transnationals have being taking those rights. At the end we learned that the strong economic power are above all Human Rights. To the new generations is the Challenge to adopt New Universal Humans Rights in which all Humans Beings are involve in. Without these new evolutions ALL humans beings will lose our Rights. We only have to wait that our economic interest crash with an company or with the so especial Government interest.

Bibliography

- Alexandra Xanthaki : Indigenous Rights and United Nations Standards
- Rodolfo Stavagner: Indigenous Peoples, and the challenges after the battle
- Felipe Gomez Isa: Indigenous rights after the Declaration, the challenge of the implementations
- Mikel Berraondo Lopez: Derechos territoriales frente al reto permanente de su implementación
- Rocio Becerra : Conocimiento tradicional y patrimonio Bio cultural de los pueblos indígenas

22/2/2014

Foto: Egle Draugelyte

Foto: Ingrid Flink

Foto: Joyce Fabrick

Foto: Sander de Kraker

Foto: Sander de Kraker

Foto: Joyce Fabrick

Foto: Sander de Kraker

Foto: Egle Draugelyte

Foto: Ingrid Flink

Foto: Ingrid Flink

Foto: Sander de Kraker

Foto: Susana Escandon

Workshop D3

To a fair and ecological trade policy for food

Theme : Fair Trade and Agricultural Policy

Speakers : Roeline Knottnerus (TNI/SOMO, moderation)

Olivier de Schutter (UN Special Rapporteur on the right to food)

Guus Geurts (Platform Aarde Boer Consument, coordinating agricultural text in ATM, report)

Roeline Knottnerus gave an introduction about the Alternative Trade Mandate and the campaign which started in November 2013. The Alternative Trade Mandate is the result of a process by European civil society organizations (including farmers). The ATM proposes a new model that does not focus on protecting the profits of transnational corporate industry, but that puts forward core principles relating to human and labor rights and environmental protection as the drivers of EU trade policy. The Alternative Trade Mandate gives a concise analysis and recommendations for reform in ten key trade-related areas, among which is food.

Guus Geurts gave an analysis of the agricultural and trade policy in the last decades, and its effects on markets and natural resources. Free trade in agricultural products leads to:

- Production below the remunerative prices in agriculture in North and South because of by disturbing of local and national markets.
- On a free world market: purchasing power of rich meat eaters and car drivers wins from food security of the poorest, so natural resources are going to the highest bidder.

He explained the main elements of the Alternative Trade Mandate on agriculture:

- Based on Food sovereignty - Stop new free trade agreements like TTIP, EPA's.
- More regional (like EU) self-sufficiency in food, feed, energy, timber, textile, instead of importing soy beans, palm oil and bio fuels.
- Fair prices for imported tropical products and stop tariff escalation on processed trop. prod.
- Reform of the European Trade & Common Agricultural Policy: Increase import taxes and keep supply management; Increase safety stocks to prevent unstable prizes; Remunerative prices for farmers instead of subsidized exports and buying of agribusiness below cost of production; Stimulating ecological food production and soil.
- Increase environmental and animal welfare standards. Because of market protection agribusiness and retail 'can't' buy products on world market with lower standards.
- Internalizing of environmental and animal welfare costs in consumer price.

Olivier de Schutter agreed on the proposals made on ATM. He stressed that structural change is needed and that we need a different world view not based on access to world markets and competitiveness. We need cooperation on the international level, but which international body is needed to fulfil these demands? Could it be the Committee on World Food Security (CFS), UNCTAD or maybe a new established body which has the power to overrule the WTO and current free trade agreements? On the country and EU-level we need participatory food policy instead of EU agricultural policy.

His conclusion: "In the end, we'll have no choice but to move towards the solutions ATM recommends. Let's hope it will not be too late by then."

Campaign around the Alternative Trade Mandate

- Download English docu.; sign up (organizations) if you endorse the principles of ATM; and join the EU-pledge campaign around candidate MEP's: www.alternativetrademandate.org
- 7 April 5 pm: launch of Pledge Campaign at TNI – A'dam (info: guusgeurts@yahoo.com)
- Election debates with candidate MEP's: on 23 April 7 pm de Brakke Grond – Amsterdam.
- Beginning of May a debate on ATM and TTIP specifically on food and agriculture.
- Download Nederlandstalig ATM-document: <http://www.alternativetrademandate.org/news/2013/11/the-atm-document-is-out/>

Links

Long version at <http://aardeboerconsument.nl/artikelen/vrijhandel-of-managed-trade/14-03-19-lange-versie-report-workshop-d3-to-a-fair-and-eco>

Workshop D4

What a nuisance! The new migrant labourers in the Dutch agricultural sector

Theme : Fair Trade and Agricultural Policy

Speakers : Wim Baltussen (FNV Agrarisch en Groen)

Romain Feche (Confédération Paysanne, see also <http://www.agricultures-migrations.org/>)

Romain: He told us first about the largest area in Europe where migrant workers work and live under terrible conditions: the vegetable pickers in the Almería region in Spain. To get some idea about work migration in Europe please see the map in the powerpoint. It is modern slavery; they work for 20 euros a day without respect of the maximum working time, but sometimes as much as 120 euros a month are taken out of their wages for the rent of a ruin. You can't really blame the farmers for the fact that they try to reduce costs, as they have to survive while coping with low prices. The factor 'labour' is on average 55% of the production costs of agricultural products, so that is the main way to adjust production costs, because their production requires high technical capital. Then labour is a variable where profits can be made.

In order to have a really obedient work force, especially women are employed, for they don't complain and go back to their own countries because of the children they left behind. People from countries that are very restrictive towards liberties and where there are no positive economic perspectives do not complain either.

What you often see is that workers form 'cooperatives' led by nationals from migrant workers countries; in Italy 3 people each paying 25 euros are enough to form a 'cooperative'. They are difficult to control; people work with cell phones, from parking places, changing the name of the 'cooperative' every year. It's another means to exploit people and provide growers with cheap labour force as they pay no social security and very low wages.

Solutions lie in a different agricultural model, based on peasant agriculture where workers' rights are respected. Their rights should be reclaimed, e.g. by unionism.

Wim: He has worked with FNV (trade union) for 15 years, mostly in the agricultural sector in the Netherlands. Of course he mainly gets to see the cases where things are wrong, so he may be prejudiced.

Technically the agricultural sector has done everything to reduce costs, all the equipment is in place; the only thing left to economise on is labour. The law is simple: Pay minimum wages / people have a right to holidays / and to sickness leave. And usually on paper and on the payslip everything is o.k.: people are paid for an 8-hour working day. BUT in reality they are paid by the piece, not by the hour. In mushrooms people work up to 15 hours a day, 7 days a week.

Most people work for agencies, which offer a package deal: you want the job, then you also accept the conditions. E.g. a 'course' to learn Dutch, which offers no real tuition, but yields 3700 tax reduction for the employers for offering 'education'. People pay 50-60-70 euros a week for a bed in a run-down 6-person caravan, so they end up paying 1200 per month together. They get fines for all sorts of things, e.g. leaving food on top of the fridge instead of inside (a fine of 50 euros (there is no privacy for the supervisor should be able to come in at all times and supervise. You can also register as 'self-employed' with an agency. Then you are not insured and exploited even more - at the end of the day you may come home with 3 euros an hour. A farmer may sell the harvesting to a Polish company, with Polish conditions. Then afterwards 'the harvest' is sold back to the farmer.

Discussion

What about Labels, to ensure 'a fair price for fair food'? In the SKAL certification there is nothing about social conditions. The 'Fair Produce' label (<http://www.fairproduce.nl/>) is now o.k. as regards mushrooms.

Audits?: they should talk with people, don't check the papers only! Many audit groups don't even want to check the agricultural sector. Is change possible? Change will have to come from the people themselves. They must start to talk, but:

- Community building is difficult among these workers: they travel around.
- people are afraid (words they know: tempo, tempo, tempo! Weg, weg, weg! (at the camping site)
- they don't trust unions, they remind them of communist times. When things get really bad they come to the union and take action.

Recommendations

- Consumer action / support for workers / attack the neoliberal system
- Organisations of researchers and civil society should inform the public
- Transformation of food regimes comes from civil society (Fair Produce)

Links

- Longer version of the report: <http://aardeboerconsument.nl/artikelen/vrijhandel-of-managed-trade/14-02-21-wsh-migrant-workers-%20d4-report-longer-version-2> So please for more details see the longer version!
- Romain's presentation: <http://aardeboerconsument.nl/artikelen/vrijhandel-of-managed-trade/14-02-22-wsh-migrant-workers-romain>
- See also <http://www.greenpeace.nl/nieuwsoverzicht-2012/groen-boodschappen-doen-met-de-superwijzer/>

Workshop D5

Food and the City: Mapping forms of food democracy in the city

Theme : Urban Agriculture and Short Food Chains

Speakers : Debra Solomon (Urbaniahoeve)

Henk Renting (RUAF)

The main aim of this workshop was to identify in an interactive way the different possibilities in contemporary urban life to regain control over different parts of the food system. We are talking a lot about food democracy and food sovereignty, but what does this mean in concrete and practical terms?

In his introduction Henk Renting (RUAF) suggested that we can make options for food democracy concrete for different realms of the food system to which each of us are related as citizens. Each of us one way or another is involved in "Growing" food, which can be just some fresh herbs in the kitchen but also a vegetable garden or full-fledged professional farm. Similarly, each citizen is involved in "Provisioning" food, which can be buying food in the market or a shop, but it can also consist of socially regulated practices of barter and exchange. Thirdly, each of us is involved in "Consuming" food, with all its aspects such as taste, enjoyment, cooking and sharing the act of eating food. Finally each of us is involved in different practices of "Producing, Recycling and Re-using" food waste.

Debra Solomon (Urbaniahoeve) gave some concrete examples of acts of food democracy in these different realms of the food system. For "Growing" she exposed the activities of Urbaniahoeve, which consist of implementing an edible ecological framework in the public space. As an example of food democracy related to "Provisioning" she referred to the experience of consumer cooperatives like Vokomokum in Amsterdam or the CSA initiative Buschberghof in Germany, where members pay a yearly fee per person and can simply self-provision from the farm 'shop'. For "Consuming" examples of concrete forms of food democracy are the Fife Diet in Scotland which proposes for example a soda tax on all sweetened beverages imported into Scotland, a seasonal five fruit and veg a day diet, sustainable public procurement of food (i.e. schools) and local food celebrations

Interactive World Café session

The main part of the Workshop consisted of an interactive session following the World Café methodology in which the workshop participants were subdivided in 4 thematic groups according to the topics of "Growing", "Provisioning", "Consuming" and "Re-use". In the working groups in 2 rounds concrete experiences of different participants in these areas were shared and possible steps how to enhance food democracy were discussed.

Conclusions and recommendations

By each of the thematic World Café groups one main conclusion or recommendation was formulated.

- Growing: Need for educational tools, for example a guidebook with models for urban growing.
- Provisioning: Take part in self-provisioning. Communicate and share existing experiences.
- Consuming: Create and improve platforms to share and celebrate eating. Collaborative consumption.
- Re-use: Rename the "wasted" resource positively. Use food better and in different ways.

Websites

- Urbaniahoeve Social Design Lab for Urban Agriculture <http://www.urbaniahoeve.nl>
- RUAF Foundation: <http://www.ruaf.org> and <http://www.growthecity.eu/>
- Vokomokum: <http://www.vokomokum.nl>
- Buschberghof in Fuhlenhagen (German language website): <http://www.buschberghof.de>
- Fife Diet: <http://www.fifediet.co.uk>
- About Diet and Land-use (no consensus, thankfully!): <http://www.news.cornell.edu/stories/2007/10/diet-little-meat-more-efficient-many-vegetarian-diets> en <http://www.vegansociety.com>

Workshop D6

Gezonde bodem en gevoel voor humus

Thema : Bodem en Kringlooflandbouw

Spreker : Marc Siepman

Tijdens mijn workshop op deze geweldige conferentie heb ik geprobeerd om in een kort tijdsbestek te vertellen wat de functies zijn van de verschillende bodembewoners en wat onze landbouw aanricht in de bodem. De rest van de tijd was bestemd voor vragen en het komen tot aanbevelingen.

Planten zijn in staat om koolstofdioxide (CO₂) samen te voegen met water om zo koolhydraten te vormen. Dit doen ze door middel van zonlicht, vandaar de naam fotosynthese: samenvoegen met licht. Plantenwortels scheiden die koolhydraten voor een deel (soms meer dan 40%) uit via de wortels om micro-organismen aan te trekken. Deze uitscheidingen heten exudaten.

Waarschijnlijk is 96% van de planten en bomen afhankelijk van een symbiose met mycorrhizale schimmels. Deze schimmels groeien rond de wortel en gebruiken de exudaten om aan koolstof te komen; ze geven de planten voedingsstoffen terug, met name fosfor. Deze maken ze met zuren vrij uit fosfaten in de bodem. Planten hebben die hulp hard nodig om gezond te blijven. Bacteriën en schimmels houden de losse bodemdeeltjes bij elkaar zorgen zo voor structuur. De landbouw en de meeste tuiniers maken het harde werk van al die organismen helaas weer ongedaan door te gaan ploegen of spitten, omdat ze denken dat dat nodig is om de bodem los te maken. De werkelijkheid is dat het de structuur juist vernietigt. De steeds zwaarder wordende machines hebben grote gevolgen voor de bodemstructuur: steeds meer water blijft op het land staan. Water infiltreert niet meer en door de afstroming krijg je ernstige watererosie en zuurstofgebrek in de bodem. Dit is momenteel in Engeland een enorm probleem.

De oplossing voor deze problemen ligt erin, dat we niet de planten moeten voeden maar de bodem. Het bodemleven zorgt er in al zijn complexiteit voor dat de juiste voedingsstoffen in de juiste hoeveelheden en verhoudingen beschikbaar komen, zodat je levenslustige planten krijgt die geen bestrijdingsmiddelen nodig hebben. Ik vertelde over bacteriën die voedingsstoffen immobiliseren, zodat ze niet uitspoelen, en over nematoden en geleedpotigen die de voedingsstoffen weer mineraliseren, zodat ze weer opgenomen kunnen worden. Ik vertelde over stikstofbindende bacteriën, over het belang van wormen voor de vruchtbaarheid en de structuur van de bodem. En over drijfmest en wat een ravage de rottende massa in de bodem aanricht. En ik vertelde natuurlijk hoe een gerijpte drijfmest – of beter: stalmest – de bodem zou verrijken in plaats van vernietigen. De actinomyceten zorgen daarbij voor de gezonde bosgrondgeur. Nuttige nematoden eten schadelijke nematoden, maar ze hebben een goede bodemstructuur nodig omdat ze groter zijn. Toen liet ik een spectaculair filmpje zien van een schimmel die met een lasso, gemaakt van drie cellen, een nematode vangt om aan stikstof te komen. Dit maakte veel los in de groep, waarschijnlijk omdat het zo goed aantoonde dat een bodem een ecosysteem is dat zichzelf in balans houdt en dat onze ingrepen daar ontzettend veel schade aan toebrengen. Ik eindigde dan ook met de boodschap dat het om balans gaat: het gaat er niet om hoeveel radertjes er in een horloge zitten, het gaat erom dat ze op de juiste manier in elkaar grijpen, zodat het de juiste tijd aangeeft.

Tijdens mijn cursussen krijg ik geregeld kritische vragen. Ook in deze groep was het ongeloof groot, zo niet groter. Hoe kun je zaaien als je de bodem niet mag verstoren? Een legitieme vraag waar ik een ogenschijnlijk ontwijkend antwoord op gaf. Ik kan wel een oplossing aandragen – bijvoorbeeld: de mulchlaag opzij schuiven – maar dan gaan mensen denken dat dát de oplossing is. Terwijl het één van de miljoenen oplossingen is. Dat is namelijk het probleem: totalitaire landbouw legt één oplossing neer voor alle klimaten, één generiek zaad voor noord en zuid, overal en altijd ploegen en kale bodems voor driekwart van het jaar. Maar een agro-ecologische oplossing is lokaal, op een specifieke plek toegespitst en biodivers. Het doel van mijn cursussen is dan ook niet om mensen te vertellen hoe het moet, maar om ze de handvatten te geven waarmee ze zelf kunnen beslissen over wat het beste is in hun situatie en wat het beste bij henzelf past.

Marc Siepman, gevoelvoorhumus.nl

Workshop D7

Onze veestapel en de mest; hoe sluiten we de kringlopen?

Thema : Bodem en Kringlooplandbouw

Spreekers : Dirk-Jan Schoonman (melkveehouder en NMV voorzitter)

Hugo Hooijer (Milieudefensie)

Dirk-Jan Schoonman gaf een mondelinge presentatie:

De NMV (Nederlandse Melkveehouders Vakbond, een kleine 10% van de melkveehouders) heeft zich de laatste jaren sterk gemaakt voor een 'grondgebonden' melkveehouderij, omdat dit nodig is om een duurzame sector te blijven. Dit heeft er in 2011 toe geleid dat in het Stikstofkader voor Gelderland de term 'grondgebonden' voor het eerst gebruikt werd om dat type bedrijven meer ontwikkelingsruimte te geven. In het wetsvoorstel dat de Staatssecretaris over de verantwoorde groei van de melkveehouderij wordt grondgebondenheid opgenomen.

Toelichting

Mestverwerking is verplicht. Staatssecretaris Dijksma adviseerde de Tweede kamer behoud van dierrechten voor varkens en kippen; dat is aangenomen. Voor de melkveehouderij komt ze voor de zomer met een wetsvoorstel, daarin stelt ze 'grondgebonden' mestverwerking voor. Grondgebonden:

- Milieudefensie stelt voor maximaal 2 koeien per ha.
- Het CLM stelt voor 14.000 l. melkproductie per ha.
- De NMV heeft als standpunt dat minimaal 50 % van het ruwvoer op eigen grond geteeld moet worden om grondgebonden te kunnen worden genoemd als bedrijf.

(noot, GG: Verwerking elders brengt extra kosten met zich mee voor de boer - daardoor is de mestverwerking een rem op uitbreidingen. Naar dit voorjaar in de pers bleek leidt het mestoverschot momenteel tot fraude. Men zegt de mest naar akkerbouwgebieden in het noorden te vervoeren maar soms klopt dat niet en belandt er teveel mest op de eigen grond, met als resultaat vervuiling en eutrofiëring van het water. Verwerking in mestvergisters en daarna de droge stof naar het buitenland verkopen is nog duurder dan het huidige vervoer naar elders in het land.)

Dirk-Jan: De opvattingen van de NMV en Milieudefensie lopen niet ver uit elkaar over dit onderwerp. Melkveehouders zijn niet gebaat bij een onbeperkte groei van de sector, mede omdat daardoor hun inkomen nog meer onder druk komt te staan. Door grondgebondenheid te bevorderen worden de kringlopen ook meer gesloten.

Hooijer: ER zit een 'gat' tussen de huidige situatie (= mestoverschot) en de gewenste situatie (= gesloten kringloop). Het punt van sheet nr 4 is dat de daargenoemde elementen (mestverwerking, dierrechten, fosfaatplafond) dit gat niet gaan overbruggen. M.a.w., mestverwerking, dierrechten en het fosfaatplafond gaan de kringloop niet sluiten.

Milieudefensie wil inkrimping van de veestapel, en overstap van kunstmest naar dierlijke mest.

Aanbevelingen

1. Beleidsvoering vanuit Europa/overheid: betere regelgeving. Niet aan de markt overlaten.
2. Communicatie / transparantie tussen verschillende belangengroepen.
3. Bodem en ecologie als basis van een gezond melkproductiesysteem.

Links

Presentatie door Hugo Hooijer: <http://aardeboerconsument.nl/artikelen/agro-ecologie/14-02-22-wsh-mest-hugo-presentatie>

Workshop D9

Food sovereignty in practice

Theme : Strategies for an effective food movement

Speakers : Leonardo van den Berg (OtherWise)

Camiel Donicie (FIAN)

Sylvia Kay (TNI)

Janneke Bruil (ILEIA) (*facilitation*)

Three speakers, Leonardo van den Berg (OtherWise), Camiel Donicie (FIAN) and Sylvia Kay (TNI) came together in this workshop facilitated by Janneke Bruil (ILEIA) to share concrete stories of Food Sovereignty organizing around the world. The speakers focussed on threats, policy, and practice: what is interfering with the realization of food sovereignty around the world, what policy interventions might improve this, and how is Food Sovereignty being realized in practice.

Participants wrote on the blackboard their 'key word' related to Food sovereignty. A wide range of very diverse words came up including 'local', 'freedom', 'agency', 'resistance' and 'indigenous knowledge'. Food Sovereignty then was loosely defined as the right to produce your own food or to determine what happens with food in your region. Camiel explained how a number of factors can interfere with the ability of communities to exercise their right to food. FIAN (Food First International), TNI (The Transnational Institute) and UNAC Moçambique (the Mozambican Farmers' Union) are researching the role that land grabbing can play in compromising Food Sovereignty. We watched a preview of Seeds of Discontent (see link below), a recently-produced documentary dealing with the issues faced by a community in Mozambique following the creation of a large-scale, monocultural, agroforestry plantation in their area. The project was billed as a responsible investment option and the Dutch pension fund ABP was a key investor, but the program has been plagued with issues and has ultimately resulted in reduced access to land and control of resources for local people.

This video served as a springboard for a discussion, kickstarted by TNI's Sylvia Kay, of what 'investing in food sovereignty' might look like. What principles can guide genuinely responsible investment? While this is a complex area which must be worked out by investors, civil society, and local communities, Sylvia offered some potential guiding principles for consideration, including: using models of investment that go beyond simple 'return on investment', exploring agroforestry principles, maximizing synergies, and expanding alternatives through public investment and progressive policy.

Finally, Leonardo van den Berg, from OtherWise, shared some experiences from family farmers in Brazil and in the Netherlands. Over more than a decade these farmers have developed a variety of solutions based on local resources to improve the fertility of their soil, reduce their reliance on chemical fertilizer and pesticides, develop local markets, and integrate small-scale food production with commercial crops. They have made significant strides towards realising Food Sovereignty by forging alliances with small NGOs, collaborating with consumers and through ongoing farmer-led experimentation. The process has ultimately given them more autonomy, new economic and ecological relationships, new ways to act, and a new role as creators of knowledge.

The session concluded with a lively discussion about what role governments, civil society, and consumers can play in promoting food sovereignty, with participants raising key points like the necessity of addressing gender issues, and the need for consumers and investors to hold companies accountable for their investment practices.

Take home messages

- Work towards gender justice
- Put farmers central
- Stop destructive investments
- Hold (your) banks accountable

Links

Preview Seeds of Discontent: <http://www.farmlandgrab.org/post/view/22644-seeds-of-discontent>

For more information, see www.st-otherwise.org, www.ileia.org, www.tni.org

Workshop D15

Community Supported Agriculture, of het 'Pergola' concept

Thema : Korte Voedselketens
Sprekers : Corneel van Rijn (Boerderij Buitenverwachting)
Klaas Nijhoff (De Nieuwe Ronde)

Hoe wordt het CSA concept praktisch op een tuindersbedrijf en een veeteeltbedrijf ingevuld? Is het mogelijk te komen tot een boerensupermarkt?
Brainstorm: op wat voor manieren komen we tot een door de gemeenschap gesteunde landbouw?

De Nieuwe Ronde

Toen we leden, bezoekers kregen, kwam het omslag moment. De tuin wordt hun tuin. Ze voelen zich betrokken met de tuin en tuinder en ook verantwoordelijk voor de tuin. Dit fenomeen is kenmerkend voor zelfoogst tuinen. Het teeltplan is een gemeenschappelijke planning. Het bestuur (incl. tuinder) bepaald de regels en prijzen. Alles telen is het uitgangspunt. Al blijft de tuinder verantwoordelijk voor de teelt.

Het principe van de Nieuwe Ronde is door de tuinder zelf uitgevonden. Een overkoepelend CSA is lastig. Het zijn dan pioniers bij elkaar. In België werkt het wel.

Boerderij Buitenverwachting

Boerderij Buitenverwachting is een familie bedrijf. De boerderij heeft veel verschillende dieren, een moestuin van 1/4 hectare permacultuur en neven-activiteiten als huisverkoop, recreatie, educatie, natuurbeheer en energieopwekking. Het familiebedrijf heeft bewust gekozen voor verbreding in plaats van schaalvergroting. Voor hen is dat het omslagpunt geweest.

Het leuke aan pergola is de feedback van de klant. De klant bepaald in overleg wat er verbouwd wordt (10 mensen).

Belangrijke kernwoorden zijn: solidariteit, toegankelijkheid, biokeurmerk. Zeggenschap, Mobilisatie consument, Infrastructuur, Inkomen en Grondbezitting.

Bij pakketten heb je een andere soort binding met je klanten.

De Klantengroep is over het algemeen blank en welgesteld, echter er is juist een grote andere groep in de samenleving die de goede voeding misschien nog wel meer nodig heeft. Hoe trek je die aan?

Corneel van Rijn geeft nog een mooie beschrijving van zijn boerderij in het volgende filmpje op 3.39 (<http://vimeo.com/89314553>).

Workshop D16

How to push agroecology forward on the scientific agenda?

Theme : Agroecology

Speakers : Marjolein Visser (Prof. Vrije Universiteit Brussel)

Pablo Tittonell (Prof. Farming Systems Ecology WUR)

Dirk Roep (Rural Sociology Group WUR)

Petra Rietberg (report)

Presentation & discussion

After a short introduction on the basics of agroecology, Marjolein Visser went into the development of the VUB's interdisciplinary group on agroecology GIRAF since 2008. Consisting of a group of researchers, agroecologists and agronomists working for GIRAF on a voluntary basis, GIRAF established itself and, among other things, developed a position paper, a 12 ECTS course about sustainable agriculture and the transition towards it. The desire to legitimize agroecological research, in combination with the food crisis and a broader societal movement towards sustainability have spurred the development of GIRAF. However, finding sufficient financial means and involving Flemish partners in agroecological research and education remains challenging.

According to Visser, remedying lock-ins are crucial in promoting agro-ecological research. Such lock-ins come from lack of understanding between people from different backgrounds. Moreover, she contended that currently, politics and the CAP represent and reinforce the mainstream vision on agriculture, but that a doubt on the feasibility of this path is growing. This connects to the growing citizen's and farmer's movement for a different way of approaching agriculture and food production.

Pablo Tittonell gave an example of the way in which organic agriculture is framed in discussions over sustainable food and agriculture: as a partial solution and a risky endeavour (in contrast to biotechnology). There is thus a particular image of organic or agroecological agriculture that merits improvement.

Moreover, technical and institutional innovation are needed for a transition from current systems to agro-ecological landscapes and food systems – agroecological systems also need optimization and mechanization. Consumer demands and regulatory changes can contribute to a change towards these systems.

The role of the public sector should be to produce knowledge that is knowledge that is not produced by the private sector. However, the current so-called top-sector-policy (topsectorenbeleid) is just based on the opposite principle: public money is only invested in research wherein private money is invested. Dirk Roep added to that that the often-praised golden triangle between science, corporations and public policy, agriculture and food production are perceived as “things” and opportunities to generate money.

Recommendations & take-home messages

The speakers agreed about the importance to leave behind the myth of ethically neutral research and science and be explicit about where you stand as a researcher. Additionally, there is a role in education to teach and confront student with the messy reality, to show the downsides of “wrong” research and to foster the new profession of knowledge brokers – people who translate the problems from real life into research. In his final reflection, Dirk Roep contended that the agro-industrial path is disconnected from the social and environmental area, whereas agroecological path tries to reconnect with that. Rather than relying on the “golden triangle”, we should create new alliances and foster living, place-based initiatives.

Links

- GIRAF: <http://www.agroecologie.be/index.php>
- Farming Systems Ecology, WUR: <http://www.wageningenur.nl/en/Expertise-Services/Chair-groups/Plant-Sciences/Farming-Systems-Ecology-Group.htm>
Twitter: @fse_wur
- Rural Sociology, WUR: <http://ruralsociologywageningen.wordpress.com/>
Twitter: @RuralSociologyW

Lees meer, doe meer...

Read more, do more...

- Zie de Voedsel Anders website voor meer informatie en uitgebreidere (film)verslagen / Please visit the VoedselAnders website for more information and full (video)reports:
 - Nederlands : <http://voedselanders.nl/>
 - English : <http://voedselanders.nl/en>
- Praat mee op / Participate at:
 - voedselanders
 - voedselanders
- Zie ook de websites van / Please visit the following websites:

Aarde Boer Consument (Platform)	- www.aardeboerconsument.nl
Aseed	- www.aseed.net
Boerengroep	- www.boerengroep.nl
Both Ends	- www.bothends.org
Ileia	- www.ileia.org
Louis Bolk Instituut	- www.louisbolk.nl
OtherWise	- www.st-otherwise.org
RUAF	- www.ruaf.org
TNI	- www.tni.org

act:onaid

CENTRUM
BIOLOGISCHE LANDBOUW

GREENPEACE

Bedankt voor uw aanwezigheid en deelname!
Thank you for your attendance and participation!

Gesponsord door:
Sponsored by:

Wageningen, 21 & 22 february, 2014